

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

ÚSTAV
TRANSLATOLOGIE

Bakalářská práce

Kateřina Drašnarová

Komentovaný překlad: Das alte China
(H. Bögeholz: Anders reisen: China, 1989)

Annotated translation: Old China
(H. Bögeholz: Anders reisen: China, 1989)

Praha 2013

Vedoucí práce:
Mgr. Monika Žárská

Ráda bych poděkovala vedoucí své práce Mgr. Monice Žárské za velmi ochotnou pomoc a cenné rady nejen ohledně lingvistických problémů, dále svému konzultantovi Mgr. Jakubu Maršálkovi Ph.D. za pohotové odpovědi a Mgr. Petru Kupkovi za trpělivost, s nímž odpovídal na všechny moje dotazy.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne...

podpis .....

ABSTRAKT

Náplní bakalářské práce je komentovaný překlad kapitoly *Das alte China*, která je součástí německého cestovního průvodce *Anders reisen: China*. Překlad proběhl na základě popsané analýzy textu a posléze stanovené překladatelské strategie. Na závěr práce je věnován prostor konkrétním překladatelským problémům a řešením v rovině gramatické, stylistické i sémantické. Součástí je rovněž zamyšlení nad oprávněností překladatele napravovat autorské chyby.

ABSTRACT

The subject of this bachelor thesis is the annotated translation of the chapter *Das alte China*, which is a part of the German travel guide book *Anders reisen: China*. The translation was carried out on the basis of described translation analysis followed by establishment of the translation strategy. At the conclusion of the thesis the concrete translation difficulties and solutions in the area of grammar, stylistics and semantics are being discussed. A constitutive part is also a consideration of the translator's legitimacy of correcting errors in the source text.

Klíčová slova: Čína, dějiny, dynastický cyklus, překlad, překladatelská analýza, transkripce

Key words: China, history, dynastic cycle, translation, translation analysis, transcription

Obsah:

1. ÚVOD	-7-
2. VLASTNÍ PŘEKLAD	-8-
3. PŘEKLADATELSKÁ ANALÝZA	-25-
3.1 Vnětextové faktory	-25-
3.1.1 Vysílatel	-25-
3.1.2 Intence	-25-
3.1.3 Příjemce	-26-
3.1.4 Médium	-26-
3.1.5 Pragmatika místa	-26-
3.1.6 Pragmatika času	-27-
3.1.7 Důvod komunikace	-27-
3.1.8 Funkce textu	-28-
3.2 Vnitrotextové faktory	-28-
3.2.1 Téma	-28-
3.2.2 Obsah	-28-
3.2.3 Presupozice	-28-
3.2.4 Výstavba a členění textu	-29-
3.2.5 Nonverbální prostředky	-30-
3.2.6 Lexikum	-30-
3.2.7 Syntax	-32-
3.2.8 Suprasegmentální prvky	-33-
3.2.9 Účinek	-34-
4. KOMENTÁŘ K PŘEKLADU	-36-
4.1 Metoda překladu	-36-
4.2 Lexikální problémy	-37-
4.2.1 Neshodné výrazy	-37-

4.2.2 Výrazy bez plnohodnotného ekvivalentu	-38-
4.2.3 Zkratky a číselné výrazy	-38-
4.3 Stylistické problémy	-39-
4.3.1 Idiomatická spojení a expresivní výrazy	-39-
4.3.2 Opakování slov	-41-
4.3.3 Přemíra adjektiv	-42-
4.4 Gramatické problémy	-42-
4.4.1 Člen	-42-
4.4.2 Změna čísla	-43-
4.4.3 Modální sloveso a konjunktiv I	-44-
4.5 Syntaktické problémy	-44-
4.5.1 Interpunkce	-44-
4.5.2 Aktuální členění větné	-48-
4.6 Významové posuny	-49-
4.6.1 Přidávání slov	-49-
4.6.2 Oprava čínských reálií	-50-
4.6.3 Problematika místa	-52-
4.6.4 Problematika času	-53-
4.7 Nepřímý překlad	-54-
4.7.1 Překlad z čínštiny	-54-
4.7.2 Další nepřímý překlad	-56-
4.8 Transkripce	-56-
4.8.1 Transkripce čínštiny	-56-
4.8.2 Transkripce ostatních jazyků	-58-
5. ZÁVĚR	-59-
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	-60-

1. Úvod

Jako výchozí text pro bakalářskou práci jsem si zvolila kapitolu *Das alte China* z dějinného přehledu v cestovním průvodci Hartwiga Bögeholze *Anders reisen: China*. Tato kapitola se zabývá čínskými dějinami od jejich počátku až po poslední císařskou dynastii, jedná se tedy o text, který je mi tematicky blízký, zajímá mě a pojednává o problematice, v které se trochu orientuji; díky tomu jsem schopná lépe pracovat s uvedenými informacemi.

Ačkoli v češtině existuje dostatek literatury, která poskytuje přehled dynastických období čínských dějin, zpracování Hartwiga Bögeholze je poměrně výjimečné v tom, že zde autor promítá svůj osobní názor a dějinný výklad podává ze své specifické perspektivy svým osobitým jazykem. To je pro potřeby cestovního průvodce, tedy zástupce neodborné literatury, mnohem cennější než striktně vědecký, avšak suchopárný výklad.

Svůj překlad jsem tedy koncipovala tak, aby mohl vyjít rovněž jako součást většího celku, konkrétně česky psaného průvodce, pro stejné spektrum potenciálních čtenářů jako u výchozího textu. Mým cílem bylo, stejně jako cílem autorovým, přesvědčit čtenáře, že čínské dějiny jsou zábavné, zajímavé a poučné, a zároveň mu poskytnout všechny důležité informace v korektním znění.

Práci dělím do tří hlavních částí: na Vlastní překlad navazuje Překladatelská analýza, kterou provádím podle Christiane Nordové, neboť její model považuji za velmi přehledný a ucelený, takže dokáže odhalit problematická místa překladu. Konkrétním problémům se pak věnuji v oddílu Komentář k překladu, kde často cituji obtížné věty originálu a svá překladatelská řešení. Tam, kde pro porozumění může hrát určitou roli kontext, uvádím v závorce místo, na kterém se v textu daná věta vyskytuje, a to ve formátu strana (*str.*), pak – nejedná-li se o první sloupec – sloupec (2.sl.) a řádek (*ř.*) Výchozí i cílový text pro potřeby těchto citátů někdy upravuji, aby co nejlépe vynikl jev, který chci demonstrovat – v zájmu stručnosti a jasnosti tedy vypouštím části věty, které nejsou pro daný jev podstatné, případně převádím sloveso do infinitivu či doplňuji nevyjádřený podmět.

2. Vlastní překlad

古老中华

PĚT TISÍCILETÍ

5 STARÁ ČÍNA

„Polovina oněch krásných věží ze starých časů je nyní zarostlá bujnou trávou.“

Kdo je nejznámější Číňan kromě Konfucia, Mao Zedonga a Deng Xiaopinga? Před 460 000
10 až 230 000 let už Člověk pekingský, latinsky *Sinanthropus pekinensis* či *Homo erectus pekinensis*, uměl zacházet s ohněm a kamennými nástroji, čili v mezinárodním porovnání s jinými archaickými formami druhu *Homo erectus* docela dobře obstojí. Pekingského člověka zná každý Číňan a v mnohých zajisté tajně doutná naděje, že by pozoruhodné vykopávky z Zhoukoudian, naleziště padesát kilometrů jihozápadně od Pekingu, mohly Čínu
15 prokázat jako kolébkou lidské civilizace. (Jak vážně úřady toto místo berou dokazuje skutečnost, že zde poprvé došlo k vypovězení škodlivého průmyslu z okolí kulturní památky!) Přinejmenším místní legendy o stvoření lidstva přikládají Číňanům zvláštní význam. Pověst vypráví, že lidi vytvořila z jílu bohyně Nüwa, většinou zobrazovaná s hadím tělem nebo rybím ocasem. Figurky pak dala vypálit do pece, ty první tam však nechala příliš dlouho – to
20 jsou dnes černoši. Další vyňala zase příliš brzy – z nich se stali běloši. Až ty poslední se povedly a měly krásnou, žlutou barvu – tak vznikli Číňané.

Noe v Číně

25 Obvykle se velikost Číny dokládá přehledem císařských dynastií, které se každý školák učí nazpaměť a které namísto staletí slouží k vymezení historické epochy. Dnes uznávaná verze sahá až do roku 2200 před Kristem, začínaje dynastií Xia a konče poslední dynastií Qing, která byla v roce 1911 smetena národní revolucí. Tato dynastická posloupnost se nachází ve všech knihách a brožurách, jakož i v cestovních průvodcích západní provenience. Protože
30 však předstírá neporušenou kontinuitu, která nikdy neexistovala, spíše než aby sloužila k objasnění, svými 22 císařskými rody nezasvěcence ještě více zmate.

Tak tomu bylo už v 17. století, kdy jezuitský misionář Martin Martini sepsal čínské dějiny od jejich počátků po narození Krista. Jeho publikace *Sinicae historiae decas prima*, vydaná roku 1658 v Mnichově, vycházela z čínských analů a začíná císařem Fuxim v roce 2952 před Kristem – zprávy o ještě ranější historii nechal Martini jakožto mýty bez povšimnutí. (Fuxi byl ostatně bratr zmíněné Nüwy; navzdory veškeré pozdější etice se ti dva vzali a vynalezli tím manželství.)

Jelikož podle tehdejší evropské doktríny byl svět stvořen teprve 23. října roku 4004 před Kristem, proti představě, že by už tehdy země měla vladaře, když přece dlouho předtím musel vzniknout člověk a zemi osídlit, se houfně vzbouřili teologové, historikové i astronomové. Někjaký bůhvíodkud příšlý výklad historie přece nemohl ohrozit tak pracně z Bible vydobytý obraz světa včetně všech chronologií! A řešení? Fuxi byl bez okolků označen za Adama, stavba Noemovy archy se přesunula do Číny a čínština byla prohlášena prapůvodním jazykem lidstva.

Vskutku bylo toto pojetí příliš krásné, než aby mohlo být pravdivé, a fakta se nedala trvale ohýbat, ačkoli se ohledně raných dějin Číny objevují stále nové a navzájem si protiřečící teorie. K nepopíratelným faktům patří po již 1,7 milionů let starém Yuanmouském člověku také Člověk pekingský se svým nástupcem Člověkem z horní jeskyně, který žil před 40 000 až 10 000 lety. Toto milé označení si zasloužil tím, že jeho pozůstatky byly objeveny v Zhoukoudian v horních vrstvách nad Člověkem pekingským – ale nejen zde, nýbrž i na nalezištích rozptýlených po celé Číně. Opravdu napínavé to však začíná být od roku 6000 před Kristem, neboť zde vyvstává otázka, která je dodnes klíčová pro čínské vnímání sebe sama: jak se ze všech možných lokálních kultur stali Hanové, tedy jak vzniklo čínské etnikum.

25 **Kolo, písmo a kult předků**

Ať už kultura Yangshao, Qingliangang, Východního pobřeží, Dapenkeng, Liangzhu či Longshan, všechny se vyznačovaly usedlým způsobem života a zakládaly se částečně na lovu, částečně však už i na obdělávání půdy a chovu dobytka. Jen několik málo kilometrů od dnešního Xi'anu, hlavního města provincie Shaanxi, stojí jako doklad tohoto stádia vývoje Banpo (doslova „V půli stráně“), nejstarší odkrytá osada ve východní Asii. Dnes slouží jako skanzen, kde je k vidění mimo jiné typická keramika z období kolem 4000 let před Kristem (viz str. 265 f). Na ní se dokonce našly první číslice: pro jedničku, dvojku a pětku se užívalo značek I, II a X. Ale to všechno ještě nenese žádné typicky čínské znaky, neboť uvedené

(a možná ještě další, doposud neznámé) lokální kultury koexistovaly udržující si každá svůj specifický ráz.

Teprve v dalším období se jednotlivé národy začaly mezi sebou stýkat, stěhovat a mísit, jak nyní po dlouhém váhání připouštějí i čínští vědci. Na počátku roku 1987 přinesl pekingský zpravodaj „Beijing Review“ zprávu, že se stále více archeologů přiklání k teorii, že „kultury různých oblastí se navzájem ovlivňovaly, a odtud se vytvořila společná kulturní tradice čínského národa“. Šovinisticky přiživovaný sen, že se podaří rozvinout červenou nit od Hanů dnešní doby až k Pračínanům, se tak bude muset s konečnou platností rozplynout.

Nadále však zůstává obestřeno otazníky, kdo čím přispěl k pozdější čínské kultuře. Neexistují totiž ani žádné doklady legendární dynastie Xia, kterou tradiční pojetí staví do období 2200 až 1767 (podle jiné verze 2000 až 1500) před Kristem na počátek čínské historie. Tři dávní králové Yao, vynálezce zemědělství, tvůrce kalendáře Shun a přemožitel povodní Yu prý vládli lidu, který už znal kolo, zpracování bronzů a ranou formu písma.

Pravděpodobně však čínská země nachystá odborníkům ještě mnohá překvapení, podobně jako u dynastie Shang vládnoucí mezi lety 1766 až 1122 (podle novějších poznatků asi 1500 až 1030) před Kristem. Mnohému z toho, co vyprávějí starodávné pověsti, totiž daly nové archeologické nálezy za pravdu. Z našich současných poznatků vyplývá tak vysoká kulturní úroveň Shangů, že některé z jejich výdobytků, které bývají připisovány předcházející dynastii Xia, se skutečně musely objevit již v tomto období.

Mnohé ze života Shangů lze poměrně dobře rekonstruovat. Nevelká shangská oblast se nacházela na středním toku Huanghe, neboli Žluté řeky, přičemž největší a nejdůležitější vykopávky se uskutečnily v městech Zhengzhou a Anyang v provincii Henan. Díky vytříbenému hospodářskému systému, který zahrnoval pěstování obilí a zeleniny, rozsáhlý chov dobytka, lov a různá řemesla, mohli Shangové vybudovat skutečný stát. Lidé zde žili v nesčetných vesnicích a městech, propojených sítí cest a obklopených valy a hradbami. Práce na okolních polích a loukách probíhala pod dohledem dozorců a částečně ji zastávali i otroci, většinou zajatí ve válečných taženích. V Číně ale otroctví nikdy nenabývalo významnějších rozměrů. Rozhodující roli hrálo, jak to vyjadřuje historik Joseph Needham, „svobodné zemědělství“.

Shangský stát měl vojensky přísnou organizaci. Pod králem a jeho klanem byla vrstva aristokracie, která žila ve zvláštních domech, zatímco prostý lid bydlel v okrouhlých zastřešených příbytcích zahloubených tři metry do země. Díky umění odlévání bronzů, které bylo užíváno i k výrobě zbraní, a díky stavbě pevných válečných vozů mohly shangské armády (je doloženo tažení, v němž čítaly 13 000 mužů) po celá staletí jít z vítězství do

vítězství. Zřejmě už v této době nastal jistý druh expanze, v jejímž průběhu si Shangové buď podmanili nebo vytlačili sousední národy.

Obzvláštní význam však shangské kultuře propůjčují zvířecí kosti a želví krunýře s vyrytými znaky prvního pokročilejšího písma. Dosud je známo celkem 3000 znaků, z nichž asi tisíc
5 umíme přeložit. Tyto kosti sloužily především k věštění, které prováděla kasta kněží podle pečlivě vypracovaného rituálu. Během něj byly zbožštělým předkům pokládány otázky, které se posléze ryly do kostí spolu s datem a jménem tazatele. Do navrtaných děr pak byly umístěny hořící knoty či rozžhavené bronzové špice, až se objevily pukliny. Tím se otevřela brána do světa duchů – kněží z tvaru puklin vyčetli odpověď předků, již někdy rovněž do
10 kosti zaznamenali.

Sice byla uctívána i určitá nebeská božstva (v čele s Shangdim, jemuž byly přinášeny i lidské oběti), ale byl to právě shangský kult předků, který podstatně přispěl k trvalým hodnotám čínské civilizace. Jakožto důležitá ochrana před přírodními pohromami se denně vykonávané obřady pro nás nepředstavitelně pevně zakořenily a ještě dnes je uctívání předků zcela běžné.
15 Také jeden další až do současnosti sahající vývoj můžeme sledovat už od Shangů: při předpovědích pohlaví královských dětí se slovo „dobrý“ vztahovalo na chlapce, slovo „špatný“ na dívky. Na základě poznatků o tomto a dalších podobných detailech se čínští vědci v polovině osmdesátých let museli vzdát své oblíbené teze, že prvotní čínská společenství byla založená na matriarchátu.

20 Tato domněnka by stejně neobstála u následující dynastie Zhou, u které příliš zřetelně vystupuje její patriarchální struktura. Jejímu králi Wenovi se roku 1122 nebo 1028 před Kristem podařilo Shangy svrhnout a chopit se moci v říši. Zhouové pravděpodobně již dříve žili podobně jako Shangové, v každém případě po nástupu na trůn převzali jejich společenské uspořádání a dále je zdokonalili. První zhouští králové si úspěšně osvojili titul „syn nebes“,
25 čímž povýšili na prostředníky mezi nebem a zemí, rozšířili svou sféru vlivu a upevnili autoritu nad jednotlivými lenními státy. V jedenáctém století jich mělo být 1773, v osmém století ještě 170, ale ve čtvrtém století se vytvořilo sedm takřka stejně mocných států, které se centrální vládě zhouského panovníka zcela vymkly z rukou.

30 **Nejdéle vládnoucí dynastie**

Poté, co v roce 771 před Kristem padlo do rukou nepřítele zhouské hlavní město Hao (nedaleko Xi'anu), se centrum říše přesunulo do východněji položeného Luoyi, dnešního Luoyangu, čímž končí období Západní Zhou a začíná se Východní Zhou. Objev železa

v šestém století před Kristem vedl díky bezpočtu nových nástrojů k nevídanému rozmachu zemědělství a kultivaci rozsáhlých oblastí dosud nevyužité půdy. Stavba mnoha nových kanálů a přehrad podstatně zlepšila zavlažovací systém a dopravu, což poprvé umožnilo rozvoj obchodu ve velkém měřítku. Někteří vědci zde vidí položení základního kamene pozdějšího společenského uspořádání: zaměření na půdu, kde lidé měli svá chráněná obydlí a kterou rozšiřovali zejména mýcením, vedlo k postupnému formování čínského způsobu života. Centrem kulturního vývoje byl královský dvůr, který brzy přinesl kritéria, podle kterých se mohli obyvatelé „kvetoucí Říše středu“ odlišit od lidí z bažin a lesů: třebaže ještě bydleli v blízkém sousedství, jedni byli rolníci, druzí barbaři.

5

10 To, že se Zhouové mohli stát nejdéle vládnoucí dynastií – jejich vláda trvala až do roku 256 nebo 221 před Kristem – však nebylo jen zásluhou hospodářských zlepšení. Postupně se vytvořil i nám dobře známý společenský sektor – politika. Ta převzala roli staré aristokracie v řízení centralizované státní správy, jejíž úředníci podle zákonného kodexu dohlíželi nad stále více oblastmi lidského života. Došlo také k duchovnímu a kulturnímu rozkvětu, dokonce

15 se k tomuto období váže první zmínka o čínských hůlkách. Mimořádně se vyvíjela řeč a písmo, na vysokou úroveň se vyhouply i literatura a filozofie.

Není divu, že se vláda Východní Zhou rozděluje podle dvou spisů: Období jar a podzimů mezi lety 771–481 před Kristem se nazývá podle stejnojmenných *Letopisů (Chunqiu)*, Období válčících států v letech 403–221 před Kristem odvozuje svůj název z knihy *Intriky válčících států (Zhanguo Ce)*. Na počátku roku 1987 doložila nákladná počítačová simulace z dílny amerických vědců, jak spolehlivé tyto a ještě starší kroniky jsou. V *Letopisech* se nachází zmínka o dvojím úsvitu „ve městě Zheng na jaře v prvním roce vlády prvního krále dynastie Západní Zhou“. Počítač ukázal, že 21. dubna roku 899 před Kristem muselo být v tomto regionu krátce po východu slunce pozorováno téměř úplné zatmění.

20

25

Klasická filozofie

Celá řada slavných myslitelů a filozofických škol se zabývala základními otázkami lidské existence tak do hloubky a obsáhle, bez nádechu mystiky a orientovaná na praktický život, že jejich spisy dodnes mají ohlas jak v Číně, tak i mimo ni. Jako ukázka na úvod poslouží následující příhoda: *Ji Wenzí rozmýšlel všechno třikrát, nežli začal jednat. Když se o tom dozvěděl Mistr, pravil: „Dvakrát stačí.“* Mistr se jmenoval Kong a za svého života to byl učenec jisté proslulosti, ale bez větších úspěchů. Nám je známý pod jménem Konfucius, latinizovanou verzí označení Kong Fuzi, „mistr Kong“. Předpokládá se, že žil mezi lety 551

30

a 479 před Kristem, tedy ve stejné době jako indický myslitel Siddharta Gautama, přezdívaný Buddha.

Abychom mohli pochopit, co se stalo, musíme si tehdejší situaci živě představit. Lidé zažili mohutný vzestup hospodářství. To, jakých výkonů byli schopní, nás ještě dnes udivuje
5 u Guanxianu v provincii Sichuan: stejně rafinovaný jako složitý Dujiangyanský zavlažovací systém slouží svému účelu už 2300 let (viz str. 360). V politické oblasti se přežil systém centrálního panovníka, který kraluje nad bezpočtem lén. Půda přecházela stále více v soukromé vlastnictví a v mnoha státech na sebe nová vrstva bohatých vlastníků půdy strhla i politickou moc. Hospodářská i vojenská konkurence dala vzniknout již zmíněným
10 sedmi mocným státům (pro zájemce jejich jména: Qi, Chu, Yan, Han, Zhao, Wei a Qin).

Narušení starých pořádků otřásl duchovními hodnotami a podnítilo tak všechny myslitele k činnosti – o tomto období se dnes mluví jako o „soupeření sta škol“. Konfucius například formuloval dva požadavky: zaprvé „nápravu jmen“, aby se slova a jimi popisované skutečnosti konečně opět ocitly v harmonii. Zadruhé se snažil oživit tradici starých zhouských
15 rituálů v šíři, která sahala od královských obětí předkům až po správné narovnání rohože. Nešlo mu však o prvoplánové provedení ceremonie, ale o to dodat rituálům opět smysl, slovy Ernsta Schwarze, rakouského překladatele Konfuciových *Hovorů (Lunyu)*, je „respiritualizovat“. Jenom tak by lidé mohli být vychováni k dokonalé mravnosti.

To však podle jiné školy znamenalo omezení lidskosti na morálku a politiku, do protikladu
20 které stavěla nezávislého jedince, jehož hlavním cílem je splynutí s přírodou. Všeobjímajícím principem jsou přitom nikoli lidské, ale přírodní zákony vesmíru (neuchopitelné Dao, doslova „cesta“). Harmonie může být dosaženo nekonáním, rozuměno ne jako nečinnost, ale jako konání v souladu s vlastní přirozeností – ideálem je člověk žijící mimo civilizaci v chudobě a osamění. Základy této nauky jsou zakotveny ve spisu *Daodejing*, který je připisován
25 legendárnímu mudrci Laozi, a v pozdější knize *Zhuangzi*. Taoismus se nikdy nestal oficiálním náboženstvím, přesto však hrál důležitou roli, protože se natrvalo usídlil v lidových náboženských představách.

Ještě jedna filozofická škola se zabývala základními silami vesmíru. Snažila se o rozpoznání kosmických principů, které stojí za všemi přírodními jevy i lidskými počiny. Každý zná kruh,
30 v němž se spolu prolíná černá a bílá část – síly Yin a Yang. První je ženská, slabá, temná, studená, pasivní, měkká a vlhká; druhá je mužská, silná, světlá, horká, aktivní, tvrdá a suchá. (Ačkoli na společenském žebříčku muž ženu převyšuje, u prapůvodních sil se vždy uvádí první Yin!) Život a přírodu však nemůžeme vykládat jako konkurenční boj mezi prvky Yin a Yang, jde naopak o uvedení obou do stavu dokonalé rovnováhy, v níž se obě síly vzájemně

doplňují. Tuto teorii rozšiřuje učení o pěti elementech – dřevu, ohni, kovu, vodě a zemi, které dodnes v myšlení Číňanů zaujímá svoje místo.

V protikladu k těmto spekulativním pojetím vyvinuli legisté pevnou státní filozofii. Člověk je od přírody špatný, a proto je zapotřebí svrchovaného vládce, který zajistí kázeň a pořádek.

5 Obřadní rituály ani morálka ani žádné pochybné kosmické síly nemohou zaručit spořádané lidské soužití – podle legistů něco zможou jedině přísné zákony a neúprosné tresty. Jediný dochovaný spis *Hanfeizi* šmahem odmítá teze o domnělém „mandátu nebes“, údajně blahodárný návrat ke starým dobrým hodnotám i pochybné zkazky o moci duchů, což mu ovšem nebrání čerpat myšlenky především z taoismu a upravovat si je podle svého.

10

Samozřejmě se na scéně objevili i radikálně smýšlející myslitelé. Mozi, vlastním jménem Mo Di, rozvinul kritiku Konfucia v takzvaný mohismus. Názory této školy jsou shrnuty v sebraném spisu *Mozi*, z něhož vyplývá, že mohistům byly trnem v oku zejména dědičný princip, jakýkoli luxus a plýtvání, války i sociální rozdíly, které měla nahradit všeobjímající

15 láska. Z druhé ruky je nám znám i Yang Zhu, na čínské poměry hotový hédonik. Ten propagoval názor, že člověk by měl hlavně dosyta vychutnat všechny požitky, které mu nelehký život skýtá.

Stejně jako proti Mo Dimu tak i Yang Zhuovi, jejichž nauky byly kolem roku 300 před Kristem velmi populární, vystoupil ostře Mencius (Meng Ke), filozofický následovník

20 Konfucia. „Jejich výroky jsou rozšířené po celé zemi, buď lid naslouchá Yangovi, nebo Moovi. Je nutné tomu učinit přítrž a šířit učení Konfucia, jinak budou klamné teze obluzovat lid a humanita a morálka budou potlačeny. Potlačení humanity a morálky vede k tomu, že lidstvo klesne na úroveň divoké zvěře.“

25 **První císař**

Lítý boj se odehrával nejen na poli duchovním, ale i politickém. Veškerý vývoj tlačil na hospodářské i politické sjednocení, nový stupeň v dějinách Číny už visel ve vzduchu. Z vleklých válek mezi jednotlivými státy vyšlo kolem roku 400 před Kristem sedm

30 „finalistů“. A konečně v roce 246 před Kristem nastoupil na trůn ve státě Qin král Ying Zheng, který měl vykonat to, za co je mu dodnes každý Číňan vděčný. Se svými neporazitelnými armádami si podrobil zbývajících šest států a v roce 221 před Kristem nastolil poprvé jednotnou říši. Po hospodářských a ideologických základech tak byly nyní

položeny i politicko-administrativní kořeny impéria, které se mělo stát nejdéle trvajícím státním uspořádáním lidských dějin.

Král Ying Zheng se považoval za zakladatele dynastie, která bude trvat věčně, a tituloval se Qin Shi Huangdi, První císař dynastie Qin. Trůn pak měli dědit výhradně jeho potomci, kteří by se nazývali Druhý císař, Třetí císař a tak dále až k deseti tisícům. Tento sen však takřka okamžitě roztrhaly na kusy převratné události. Mohutné rolnické povstání smetlo Qiny již v roce 206 před Kristem, po pouhých patnácti letech! Přesto se První císař svými reformami nesmazatelně zapsal do historie a zajistil si tak přednostní místo v čínské síni slávy.

Ze svého nového hlavního města Xianyang na řece Wei (poblíž dnešního Xi'anu) zaváděl jednu změnu za druhou: nový správní systém rozdělený do okresů a komanderií, v jejichž čele stáli civilní guvernér, vojenský velitel a císařský inspektor, podléhající pouze panovníkovi; sjednotil měnu, míry, váhy a rozchod kol; zavedl závazné používání zjednodušeného úředního písma („malá pečeť“) jakožto spojovací článek mezi různými jazyky v říši; stavbou cest a kanálů přispěl ke zlepšení infrastruktury – to vše mu usnadnilo centralizovanou stejně jako despoticou vládu. Aby se nemohl objevit ani náznak opozice, bylo veškeré úřednictvo v pravidelných intervalech obměňováno.

Není divu, že ze všech filozofických škol si Qin Shi Huangdi vybral legismus, který pozvedl na státní nauku. Ostatní myšlenkové směry byly potlačovány a literární inkvizice vyvrcholila velkým pálením knih v roce 213 před Kristem. Představa, jak plameny pohlcují drahocenné staré spisy (které by se jinak vzhledem k císařově sběratelské vášni jistě dochovaly), dnes vhání každému historikovi slzy do očí, neboť ušetřeny byly pouze knihy ryze praktického zaměření a anály státu Qin. Německý básník Heinrich Heine prý řekl: „Tam kde se pálí knihy, posléze se upalují lidé.“ To platí i pro dynastii Qin: vypráví se, že následujícího roku bylo popraveno 460 konfucianů, někteří byli prý dokonce pohřbeni zaživa.

25

Rolníci proti císaři

Ačkoli tato tvrdá politika s sebou přinesla hospodářský rozkvět, nespokojenost lidu nezadržitelně rostla. První císař vyslal na jih vojsko čítající půl milionu mužů, aby svou říši rozšířil o nové provincie (dnes Fujian, Guangdong a Guangxi). Na severu nechal na obranu proti Hunům propojit rozptýlené staré zdi z doby Válčících států v gigantickou stavbu – deset tisíc *li* dlouho zeď, předchůdkyni Velké čínské zdi. K tomu ještě musel být postaven obrovský nový palác a nepředstavitelně honosná hrobka, jejíž stavba si sama o sobě vyžádala 38 let. Při

jejím prvním odkrytí byla objevena světoznámá terakotová armáda, kterou lze obdivovat v Lintongu u Xi'anu (viz str. 266f).

To vše bylo možné jen za cenu toho, že rolníkům byly navýšeny daně na dvě třetiny úrody a více než dva miliony lidí byly stále nuceny k robotě nebo vojenské službě; zúčastnit se
5 povinně museli všichni práceschopní muži ve věku mezi 23 až 56 lety. Nevyhnutelným následkem byla povstání, centrální vládu navíc oslabovaly dvorské intriky, takže její zánik byl nezadržitelný – tak se zrodil dynastický cyklus, který měl později postihnout tolik císařských rodů.

Jeden z vůdců povstání Liu Bang, sám rolnického původu, pak vyšel z několikaletých bojů
10 s ostatními rebely a šlechtickým generálem Xiang Yu vítězně, demonstruje tak tehdejší sebevědomí rolnické třídy. Liu Bang se pozvedl na císaře Gaozu a založil dynastii Han, nazvanou podle stejnojmenné řeky. Tím byl položen další pilíř čínské národní identity, neboť „praví“ Číňané se dodnes označují jako Hanové. Jestli by tomu tak bylo, i kdyby dynastie Han neměla kladnou bilanci, to už dnes nezjistíme. Ať tak či onak, její panování trvalo jako
15 dynastie Západní a Východní Han od roku 206 před Kristem do roku 220 našeho letopočtu, přerušené jen mezi lety 9 a 23 po Kristu interregnem reformátora Wang Manga, který se snažil svou „Novou dynastií“ (Xin) dosáhnout vyřešení jak vážné tak i vleklé finanční krize. Avšak ani Wang Mang svému osudu neunikl – z trůnu jej smetla mohutná rolnická povstání.

20 Pod jmény jako Zelené lesy (Lülin) či Rudá obočí (Chimei) se proti Wang Mangovi sdružovaly desetitisíce rolníků do tajných, zejména taoismem inspirovaných spolků, posléze do celých revolučních armád. Většina historiků bere na vědomí tyto stále se opakující rolnické revolty bez komentáře a řadí si je do svých chronologií. Přesto existují vážné důvody vidět v těchto vzpourách klíčový prvek čínských dějin, který se projevuje až do současnosti.
25 Pravděpodobně je tato aktivní síla rolníků důležitějším znakem než mnohé z oněch dvorských kulturních fenoménů, kterým se ze strany vědců dostává největší pozornosti. Rolníci samozřejmě často jednali z nouze, když vydírání ze strany lenních pánů nebo dynastie opět ohrožovalo jejich holou existenci; potud byly jejich vzpoury nutnou reakcí. Přesto je tu vždy i vědění o jejich významu jakožto tvůrců veškerého společenského bohatství. Sedláci vlastníci
30 půdu stejně jako ti, kteří museli pachtovat pozemky velkostatkářů, si vytvářeli tajné spolky, jakési „vzdoroorganizace“ namířené proti feudální společnosti. Zatímco jinde platila podřízenost mladého starému, ženy muži a poddaného vládci, zde vládla krví stvrzená bratrská (později i sesterská) rovnost. Po rozšíření buddhismu v Číně se k tomu ještě přidala buddhistická víra v lepší budoucnost – jasné odmítnutí konfuciánského ohlížení zpět na „staré

dobré časy“. Příslušní vládcí nevymysleli nic lepšího, než na všechny podobné aktivity uvalit trest smrti. Ovšem ani drakonická opatření nemohla zabránit tomu, že i dynastie Han vzala za své ve více než třicetiletém rolnickém povstání, tentokrát vedeném povstaleckými skupinami Žluté turbany (Huangjin) a Pět měřic rýže (Wudoumi).

5 Dynastický cyklus si zachoval svou platnost až do našich dob. S nadsázkou řečeno, následující panovnická období se lišila jen stavem hospodářského vývoje, stupněm jednoty či nejednoty říše a novými výdobytky. Například dynastii Han vděčí Číňané nejen za své jméno, ale také za zpracování železa, dvouradličný pluh a secí stroj, výrobu papíru, začátky výroby porcelánu, tkaní brokátu, seismograf, operaci v narkóze, uplatnění čtyř základních početních
10 operací na zlomky a počítání s kladnými i zápornými čísly. Obchodní a kulturní výměna s jinými regiony nabyla podstatného rozsahu, „Hedvábná stezka“ propojila Čínu s antickou Evropou.

Čína by však dnes byla jen nějakou libovolnou říší a ne Čínou, kdyby se v období Han nerozhodl její duchovní osud. Wudi bylo jméno císaře, který vládl od roku 141 do roku 87
15 před Kristem a přivodil vítězství konfucianismu nad všemi ostatními filozofickými školami. Taktické důvody byly k tomu popudem – císař (sám vlastně jiného duchovního smýšlení) potřeboval pomoc vzdělanců, a to byli převážně konfuciáni. Wudi zakázal legismus, jmenoval konfuciány dvorními učiteli, založil na svém dvoře císařskou univerzitu, jejíž absolventi se měli stát konfuciánskou smetánkou, a nechal všechna (zachovaná) klasická díla vyložit
20 a okomentovat v konfuciánském duchu. Jako obzvláště chytrý a prozíravý tah se ukázalo to, že nová státní konfuciánská teorie do sebe vstřebala a dále rozvinula pro vládu užitečné prvky legismu, taoismu a nauky o Yin a Yang. Tím sice nový myšlenkový směr opustil úzké meze původního duchovního světa mistra Konga, císařská Čína však po dva tisíce let disponovala pevným ideologickým základem.

25

Asijský výrobní způsob

V této době Čína překročila historický milník. Joseph Needham, iniciátor stejně proslulé jako rozsáhlé encyklopedie *Science and Civilization in China*, v této epoše spatřuje překonání
30 feudalismu. „Na sklonku prvního feudalismu v Číně na jeho místo nenastoupil merkantilní ani industriální kapitalismus; místo něj se vyvinul byrokratický systém, který vedl k vymizení aristokratických a hereditárních (dědičných, *pozn. autora*) principů čínské společnosti.“ Jediný lenní pán, císař, pod ním úřednictvo, učenecká elita, ke které měl v podstatě přístup každý, kdo složil státní zkoušky – tato nanejvýše svébytná struktura až do dvacátého století

nedovolila nástup kapitalismu. Zatímco v Evropě feudalismus (i když mnohem později) podryli obchodníci, kteří si ve společnosti prosazovali stále větší nezávislost, v Číně obchodník nic neznamenal; tradiční hodnotový žebříček staví na první místo učence, následují rolníci a řemeslníci.

- 5 Nejmenší úctě se těšili kupci, ačkoli jich v té době nebylo málo. Jejich vliv byl však mizivý, podléhali stále a intenzivní kontrole ze strany byrokracie a nemohli proto vývoj produktivních sil nijak popohnat. Například za dynastie Han bylo dvojí důležité zboží, které nemohlo být vyráběno všude a muselo být tedy převáženo – železo a sůl. V roce 119 před Kristem se veleoficiální konference, jejíž průběh je zachycen v dramatizované formě (*Debaty o soli*
- 10 *a železe, Yantielun*), usnesla na „znárodnění“, rozuměj vyvlastnění těchto průmyslových odvětví. Ještě jednou Needham: A tak „v bránění vzestupu obchodníků musíme hledat příčinu, proč v čínské kultuře nevznikly moderní věda a technologie.“ Ale tento vývoj, který se započal na úsvitu našeho letopočtu a který směřoval k tomu, co Marx s Engelsem nazvali „asijský výrobní způsob“, se v žádném případě nerovnal stagnaci, jak se mnozí povyšenečtí
- 15 Evropané domnívali.

Množství vynálezů a vymožeností již tehdy putovalo z východu na západ: optimální postroj pro tažná zvířata, záďové kormidlo, železná radlice, trakař, dokonce i kybernetický stroj (aparatura podobná vozu, která vždy ukazovala nastavený směr, ať byla natočena kamkoli). Obzvláště zřetelně vystoupila pokrokovost Číny do popředí za dynastie Tang (618 až 906

20 po Kristu), v druhém období rozkvětu čínských území. V tangském hlavním městě Chang'anu, se dvěma miliony obyvatel tehdy největším městě světa, se zdržovaly tisíce cizinců – mimo jiné za účelem duchovní loupeže. Úroveň tangské éry byla tak vysoká, že ještě dnes požívá značného uznání; například poezie této doby nachází velký ohlas i u moderních čtenářů.

25

Éra buddhismu

Složitější to Číňané mají s obdobím mezi Han a Tang, které zaujímá skoro polovinu dynastické tabulky. Jeden dějepisec z jedenáctého století lakonicky shrnuje: „Po zániku

30 hanské dynastie vládly zároveň tři říše jako nohy jedné trojnožky. Pak dynastie Jin ztratila nad svou zemí kontrolu a vpadlo do ní pět barbarských kmenů. V období dynastie Liu Song a Severní Wei došlo k politickému oddělení severu a jihu. Obě končiny měly svou vlastní historii a navzájem sebou pohrdaly.“ Jako specifikum tohoto období je třeba vyzdvihnout, že se zde projevila gravitační síla čínské kultury. Když výbojní kočovníci větve Toba (kmen

Xianbi) dobyli celou severní Čínu, aby se udrželi u moci, museli přejímat více a více čínských zvyklostí. Nejprve správní systém, potom oblečení, jazyk, a nakonec si změnili i svá jména na čínská.

5 Rozdělení říše s sebou přineslo bídu a zmatky, války a trápení; není se čemu divit, že si sužované obyvatelstvo hledalo útočiště v příslibech náboženství. A nejen taoismus se šířil mezi lidem; svého rozkvětu se dočkal i buddhismus, který do Číny přinesly častější kontakty s Indií. Sice měli Číňané do roku 355 po Kristu zakázáno stát se buddhistickými mnichy, základní znalost tohoto náboženství už však do země přinesli jak čínští poslové, tak indiští mniši. Především mírumilovnost, buddhismu tak vlastní, získala tomuto náboženství
10 vzhledem k všudypřítomnému rozvratu mnoho stoupenců z řad poddaných i pánů. Ty první lákal příslib velkých možností v tomto i příštím životě i při nejnižším společenském postavení, ti druzí zase měli pod sebou raději povolné buddhisty než vzdorovité taoisty. Zemi zachvátil čilý, místy až horečný stavební ruch; bohužel však byla většina chrámů a pagod ze dřeva, takže se dochovaly jen kamenné jeskynní chrámy a Buddhovy sochy.

15 Až do osmého století se udržela zlatá éra buddhismu, teprve konfuciánsky orientovaná dynastie Tang jej zatlačila do pozadí – zejména proto, že život v kláštorech osvobozených od daní připravoval státní pokladnu o enormní sumu peněz, rozbíjel rodiny a způsoboval odliv pracovních sil. V období 841 až 845 zasadila tangská vláda buddhismu (a také manicheismu) strašlivou ránu, ze které se už nikdy neměl vzpamatovat. Údajně 4600 klášterů a 40 000
20 chrámů bylo zničeno, více než 250 000 mnichů a jeptišek muselo opustit své řády, pět milionů hektarů klášterní půdy bylo zabaveno. Tak buddhismus klesl bezmála na pozici jednoho z mnoha náboženství, neboť mezitím si svou cestu do Číny našel i islám, nestoriánské křesťanství, židovství a zoroastrismus, ačkoli jejich význam zůstal nepatrný.

25 Avšak hlavní zásluha dynastie Tang samozřejmě nespočívala v potírání víry. Zejména za vlády císařů Taizonga (627-649), Gaozonga (650-683) a Xuanzonga (712-756) se stará Čína rozvinula ke své dokonalosti. Pro politické řízení znovu sjednocené říše byl vytvořen vysoce vyspělý správní systém „tří centrálních úřadů a šesti ministerstev“, dvanáctisvazkový zákoník určil normy tehdejšího světa; poštovní síť o 1600 pobočkách propojila všechny části země,
30 systém „rovných polí“ zaručil každému rolníkovi 100 *mu* zemědělské půdy, z čehož pětina byla dědičná („půda, která nepodléhala přerozdělování“), zbytek se po smrti majitele opět navrátil státu; úřednický zkouškový systém (Keju) nabyl své konečné podoby, pestrý kulturní život se vyznačoval jemnými detaily a početné publikace mohly být rozmnoženy díky nové technologii tisku z dřevěných desek.

Vpád Mongolů

Pád tangské vlády zapříčinila, jako tak často, rolnická povstání. A jako obvykle po významné dynastii následovalo rozdrobení říše do separátních režimů; těch spolu mezi lety 906 a 960
5 soupeřilo hned pět, a ani následující dynastii Song se nepodařilo zemi úplně sjednotit. Na severu musela svou vládu postoupit dynastii Liao nomádského kmene Kitanů, později také dynastii Jin tunguzského kmene Džürčenů a na severozápadě tangutské dynastii Západní Xia.

Ve třináctém století se však přihnala divoká vichřice, která všechny tyto státní útvary doslova
10 rozmetala na kusy. V roce 1206 se u pramenu řeky Onon, nedaleko dnešního Ulánbátaru, shromáždili náčelníci mongolských kmenů, aby mezi sebou zvolili svého vůdce: Čingischána. Pod jeho vedením, jakož i jeho synů a vnuků, mezi nimiž byl i Kublaj, mongolská jízda dobyla největší říši, která kdy na světě existovala. Damašek, dolní tok Dunaje a Moskva vytyčovaly hraniční body na západě, sibiřská řeka Ussuri a jihovýchodoasijská řeka Mekong
15 na východě – skoro všechna území mezi tím byla podřízena chánovi. (V roce 1241 v bitvě u dolnoslezské Lehnice Mongolové porazili i německo-polské vojsko; jen smrt tehdejšího chána Ögedeje jim zabránila v dalším postupu na západ.) V roce 1279 zabrali Mongolové s Kantonem i poslední část Číny a jejich dynastie Yuan, vyhlášená už roku 1271 s ustanovením nového hlavního města Dadu (Peking), se tak stala první cizí dynastií, která
20 ovládala celou Čínu.

Yuan znamená počátek a je to první jméno dynastie, které je programové. Jako nepočtená vyšší třída, která se úzkostlivě bránila asimilaci, obsazovali Mongolové klíčová místa ve státní správě sami a nebo spřízněnými cizinci (ve službách chána byl v letech 1275 až 1292 i Marco Polo). Navíc byli Číňané rozděleni na severní a jižní, přičemž ti druzí měli horší
25 právní postavení. Zato na jihu zůstalo zemědělství nedotčené, zatímco na severu si mongolské šlechtické rody přivlastnily rozsáhlé polnosti, rolníky prohlásily za nevolníky a navíc proměnily ornou půdu v koňské pastviny. Zásobovací krize na sebe nenechaly dlouho čekat; eventuální pomoc měla přijít z jihu, proto byl Velký kanál prodloužen až do Pekingů.

Tím, že vypudili bezpočet čínských vzdělanců z jejich tradičních postů v úřadě a k tomu
30 používali jeden z lidových jazyků blízky klasické čínštině, Mongolové nechtěně podpořili popularizaci kultury. Částečně mluvené a částečně zpívané drama zažilo svůj rozkvět, z ústně předávaných lidových příběhů vznikly první romány, mnohá z později proslavených děl mají svůj původ právě zde. Ještě jedna novinka se zakládala na systému papírových peněz, zavedených už za songské éry – inflace. Yuanští vládcí bohatě využili toho, že poprvé

vypustili do oběhu jednotnou papírovou měnu. Poněkud ovšem pozapomněli se postarat, aby byly nepřetržitě tištěné bankovky něčím kryté, a dohnali tak zemi do vážných krizí.

Promeškaná příležitost

5

Opět se vzbouřili rolníci, jejich povstalecké armády Rudých turbanů (Hongjin) bojovaly od roku 1351, ale jen jedna z nich, ta vedená žebrovým mnichem Zhu Yuanzhangem, byla nakonec úspěšná. Roku 1368 jeho oddíly zabraly Dadu a on tak mohl pod jménem císař Taizu založit v Nanjingu novou dynastii Ming. Podruhé se tak dračího trůnu chopil muž z lidu, aniž by tušil, že právě jeho dynastie se stane tou poslední ryze čínskou. Neboť nyní vyvstal problém, který se ukázal jako osudový. Čína na sebe vždy nahlížela jako na střed světa; Zhongguo, jak se Čína dodnes nazývá, neznamená nic jiného než „říše středu“, oblast svrchovanosti císaře se označovala jako Tianxia, „vše pod nebesy“. Dokud uznávaly nadřazenost a absolutní nárok Číny, mohly k Zhongguo patřit všechny národy prostřednictvím placení tributu; více než padesát států jako Japonsko, Tibet, Korea a Vietnam se podřizovalo císaři.

Mocná flotila více než tří set vyzbrojených lodí, mezi nimi 62 jedinečných „lodí pokladů“, vyrazila mezi lety 1405 a 1433 několikrát na cestu do jižní Asie, Indie, Arábie a dokonce východní Afriky. Zheng He, jakožto muslimský eunuch velitel této expedice, z části násilím dokázal přimět šestnáct států k placení tributu. Ačkoli se tyto cesty očividně i hospodářsky vyplatily, byly náhle zastaveny – ohromující flotila se rozpadla. Důvody tohoto rozhodnutí jsou sporné: zatímco čínská historiografie je líčí jako učiněné uvědoměle kvůli údajně příliš vysokým nákladům, západní pozorovatelé se kloní k vysvětlení, že na vině byla vnitřní omezenost mingské dynastie. V každém případě Čína v tomto důležitém období promarnila nejlepší příležitost stát se světovou velmocí – promeškání, které se mělo hořce vymstít.

Neboť už v roce 1517 se u čínského pobřeží vynořily portugalské lodě, na přelomu století je následovaly španělské a holandské, v roce 1637 pak britské. Po několika marných pokusech jim v tom zabránit se tyto mocnosti usadily na čínské půdě, výhybka k úpadku Číny byla přehozena. Jako jakýsi předvoj pronikali do Číny vedle obchodníků především jezuitští misionáři, zejména Matteo Ricci (1552-1610), který se vypracoval až na císařova dvorního poradce ve věcech přírodních věd, a německý Adam Schall von Bell (1591-1666), který se jako dvorní astronom těšil velkému vlivu. Sice tito i jiní jako první studovali čínskou kulturu v její skutečné podobě, sice si počínali empaticky a tolerantně, přesto však, i když nevědomky, razili cestu západním vlivům.

Vnitřní otřesy postihly mingský dvůr po dvou a půl století stability teprve po roce 1600. V patnáctém století do vlády povolání eunuši, kteří dosud spravovali jen císařský dvůr a harém, si pro vlastní účely vybudovali tajnou mocenskou základnu, která často představovala ostrou konkurenci úřední hierarchii. Na začátku sedmnáctého století nechal
5 eunuch Wei Zhongxian odklidit stovky úředních hodnostářů a na počátku století dvacátého eunuši olupovali Pu Yiho, posledního císaře, kterého však z většiny opustili během Národní revoluce v roce 1911. Egon Ervín Kisch se o dvě desetiletí později náhodou ocitl ve „starobinci“ právě pro tyto „podlézavé vykleštěnce“ v západních horách u Pekingu. A ještě v polovině osmdesátých let byl užaslé veřejnosti předveden poslední žijící eunuch Sun
10 Yaoting.

Miliony bez budoucnosti

S koncem dynastie Ming získal „dynastický cyklus“ pro změnu novou podobu. Samozřejmě se i zde vzbouřili rolníci, samozřejmě jejich povstalecké armády dobyly skoro celou zemi, samozřejmě mohli roku 1644 zabrat Peking, načež se císař Zhuangliedi oběsil. Avšak nyní se stalo něco neobvyklého: za Velkou čínskou zdí už čekala početná armáda Mandžůů, (pravděpodobně) tunguzského národa, který si na severu vybudoval mocnou říši. Po vpádu do Číny navíc získali podporu pozůstalých mingských vojsk pod vedením generála Wu Sanguie,
15 který za to z dnešního pohledu nese cejch kolaboranta. Na obranu nebyly rolnické armády vedené Li Zichengem připravené a po pouhém roce je Mandžuoové rozdrtili. Ale teprve roku 1683 s dobytím Taiwanu, kterému předtím Portugalci dali jméno Formosa, si mohli tito uzurpátoři podmanit i poslední část říše.

Svou specifickou tvář získala mandžuská dynastie Qing za vlády tří císařů: Kangxiho (1662-
25 1722), Yongzhenga (1722-1736) a Qianlonga (1736-1796). Ne zrovna početní Mandžuoové se omezili na obsazení nejdůležitějších postů, vyhýbali se míšení s Číňany a bydleli ve vlastních, ohraničených čtvrtích. Na znamení podřízenosti si museli čínští muži podle mandžuského zvyku vyholit přední část hlavy, uplést cop a rovněž nosit mandžuský oděv. Avšak veškerá preventivní opatření nebyla nic platná – i Mandžuy Čína pohltila tak důkladně, že se dnes
30 považuje za senzaci, když čínští vědci občas objeví nějakou zapadlou vesnici, kde se mluví nefalšovanou mandžuštinou.

Poté, co se opět ustálilo zemědělství, nechali císaři kultivovat rozsáhlé plochy ladem ležící půdy. To vedlo k výraznému nárůstu agrární produkce, ale také k dalšímu novému fenoménu – populační explozi. Vědci odhadují, že v sedmnáctém století Čína čítala kolem 60 milionů

lidí. Ztrojnásobení orné půdy do roku 1761 s sebou přineslo také ztrojnásobení počtu obyvatel: v roce 1764 bylo napočítáno 210 milionů Číňanů. Ale navzdory tomuto rozmachu stále převládalo samozásobitelské naturální hospodářství. Ani některé větší manufaktury, jako jihočínské důlní podniky s desetitisícem horníků nebo velké tkalcovny hedvábí na východě, 5 nemohly kapitalismu napomoci. Obchod a průmysl nadále pevnou rukou svírala vládnoucí dynastie; opakovaně například zakázala soukromníkům provozovat doly, nebo omezila počet tkalcovských stavů pro soukromé továrníky. Tato politika, která na přirozeně nutný vývoj buď nebrala ohled nebo jej brzdila, měla mít katastrofální následky – stala se zodpovědnou za pád Číny v devatenáctém století.

Poznámky překladatele

- str. 12 „Chunqiu“ doslova znamená „jara a podzimy“, jako složenina má však toto slovo význam „anály“, „letopisy“
- str. 15 Co se týče pálení knih, autor zde podává tradiční (za dynastie Han vzniklý) výklad dějin, objevují se však názory moderních sinologů, kteří tvrdí, že spáleny byly pouze knihy v soukromém vlastnictví a nikoli v císařských knihovnách; ušetřeny byly všechny knihy o lékařství, farmakologii, pěstování plodin, věštění a hledání nesmrtelnosti
- str. 15 *li* – čínská míra odpovídající 0.5 kilometru
- str. 19 *mu* – čínská polní míra odpovídající asi 6 arům
- str. 20 Velký kanál – plavební kanál z doby dynastie Sui (581-618), který propojil sever s jihem, Žlutou a Dlouhou řeku
- str. 21 lodě pokladů – údajně největší dřevěné plachetnice všech dob, které měřily 130 m na délku a 50 m na šířku

3. Překladatelská analýza

3.1 Vnětextové faktory

3.1.1 Vysílatel

Vysílatelům překládaného textu a autorem celého cestovního průvodce, v němž je kapitola o staré Číně zařazena, je německý spisovatel a publicista Hartwig Bögeholz. Má na kontě přes tucet děl zabývajících se historickými, politickými a ekonomickými tématy, zejména z prostředí bývalé NDR, Ruska a Číny. Zpracoval i několik dalších cestovních průvodců (NDR, Moskva / Petrohrad a Hongkong), které stejně jako většina jeho jiných knih vyšly v nakladatelství Rowohlt.

Autorův vztah k Číně poznamenala dramatická událost: stal se účastníkem tragické autonehody, kterou jako jediný ještě se svým japonským přítelem přežil, a život mu tehdy zachránili neznámí čínští venkované. Od osmdesátých let do Číny pravidelně jezdil, napsal knihu o masakru na náměstí Tiananmen a jeho internetové stránky ozdobené čínskými příslovími dnes vyzývají k politické angažovanosti za čínskou demokracii. O Čínu se tedy živě zajímá, spíše však o její moderní vývoj, a není studovaným odborníkem. Některé informace je tudíž zapotřebí ověřit v odborné literatuře a podrobit kritickému přezkoumání.

3.1.2 Intence

Záměrem autora je obeznámit zájemce o Čínu se základy její historie, kultury i geografie. Překládaná kapitola se zaměřuje na dějiny staré Číny, majíc na zřeteli celkové poslání cestovního průvodce – čtenáře budou zajímat hlavně fakta, která se mu budou při cestování po Číně hodit, případně popis historických destinací, který ho může inspirovat k sestavení cestovního itineráře. Popis dějinného vývoje přitom nemusí být nijak zvlášť vědecky přesný ani ucelený ani vyčerpávající, ale měl by čtenáře hlavně navnadit a vzbudit v něm zájem o Čínu. V textu lze pozorovat údaje, které pro historický přehled nejsou nijak zvlášť podstatné, ale mají vyvolat „wow“ efekt.

Vzbudit zájem o Čínu přitom možná není přání motivované pouze komerčním požadavkem po dobré prodejnosti průvodce, ale i osobním vztahem autora k této zemi, v níž vyvážl z vážného ohrožení života a do níž se stále znovu vracel. Autor proto volí kombinaci naučného literárního a uvolněnějšího vyprávěcího stylu, místy ozvláštněného kontaktovyými a hovorovými výrazy. Mým záměrem bylo zachovat tuto polaritu, totiž aby text působil živě a zábavně, aniž by mu to v očích českého čtenáře ubíralo na vědeckosti a důvěryhodnosti.

3.1.3 Příjemce

Text neklade na příjemce takřka žádné nároky co do předchozího vědění a snaží se oslovit co nejširší okruh čtenářstva, samozřejmě s tím vědomím, že knihu pravděpodobně otevřou jenom lidé, kteří se zajímají o Čínu či se do ní chystají. Cestovní průvodce je určen pro německy hovořící země, což pramení z jazykových a nikoli kulturních parametrů. To znamená, že od českého čtenářstva můžeme očekávat stejnou informovanost o problematice Číny jako od německého a obecně evropského, protože při srovnání s Čínou se (alespoň západní a střední) Evropa náhle ukáže být kulturně velmi homogenní. Jazyk je tedy v podstatě jedinou překážkou, proč české publikum nemůže přijmout výchozí text, a po překladu se potencionální příjemce nebude lišit od toho německého, neboli zřejmě to bude zájemce o Čínu či cestovatel.

3.1.4 Médium

Text byl vyprodukován písemně a vyšel tiskem jako součást knižního cestovního průvodce. Může si proto dovolit delší a složitější věty, než jak by tomu bylo např. u audiozáznamu, jelikož jejich pochopení pomáhá i vizuální členění (interpunkce). Totéž platí pro číselné údaje, kterými text nešetří, protože ví, že příjemce není nucen si je zapamatovat, nýbrž že se k nim může kdykoli vrátit. Autor může rovněž dělat narážky na dříve řečené bez opakování všech souvislostí, zapomnětlivý čtenář si totiž patřičné místo může snadno dohledat.

Při svém překladu počítám s tím, že médium zůstane zachováno, tedy že překládám jednu kapitolu do cestovního průvodce. Vycházím z toho, že v jeho úvodu bude zpracován přehled čínské výslovnosti, a mohu tedy používat mezinárodní transkripci pinyin, zatímco u samostatného článku v neoborném časopise bych se spíše přiklonila k české transkripci (viz kapitola 4.8.1 Transkripce čínštiny).

3.1.5 Pragmatika místa

Pragmatika místa není příliš podstatná v tom smyslu, že je výchozí i cílový text uzavřen v rámci střední Evropy, tedy kulturní oblasti alespoň co do srovnání s kulturou čínskou homogenní. Kniha vyšla v Reinbeku nedaleko Hamburгу, což není žádné významné sinologické centrum, nýbrž jednoduše sídlo nakladatelství. Toto místo není nikde v textu explicitně zmíněno, nemá vliv na autorův jazyk (co do regiolektů) ani se od čtenáře nepožaduje jeho znalost. Komplikace však nastávají při zřídka nastávajících souvisejících s německým prostředím, například když autor cituje rakouského sinologa, zatímco v české publikaci by se určitě lépe vyjímал citát českého sinologa.

Konkrétní nesnáze způsobené německými reáliemi v textu podrobně rozebírám v kapitole 4.6.3 Problematika místa.

3.1.6 Pragmatika času

Průvodce vyšel v roce 1989. Někde se v textu vyskytují údaje z osmdesátých let, v době vzniku textu tedy žhavé novinky, zatímco dnešní čtenář se možná trochu podiví, proč se vůbec píše o názorech čínských vědců v osmdesátých letech. Nicméně nejsou bez zajímavosti, a proto jsem se je rozhodla ponechat včetně možná zbytečně přesného časového zařazení (*Mitte der achtziger Jahre* (str.26 2.sl. ř.27-28) → v *polovině osmdesátých let* (str.11 ř.18)). Je samozřejmě možné, že se vývoj vědění o Číně za poslední čtvrtstoletí posunul zase o kus dál – možná částečně kvůli tomu a částečně kvůli nedostatečné informovanosti autora o popisované problematice se v textu vyskytuje několik nepřesností, které jsem se pokud možno nenásilně snažila opravit (viz kapitoly 4.6.2 Oprava čínských reálií a 4.8.1 Transkripce čínštiny).

Mluví-li autor o „dnešní době“ (*unsere Zeit, heutige Tage* atp.), činí tak v protikladu ke „staré Číně“, kterou pojímá jako Čínu císařskou. Jeho tvrzení tedy mají platnost a jsou aktuální i v 21. století. Konkrétnější časové údaje typu „in den achtziger Jahren *unseres* Jahrhunderts“ překládám jako „v osmdesátých letech *dvacátého* století“. V několika případech však časové údaje mohou být vzhledem ke stáří textu problematické; těmto výjimkám se věnuji v kapitole 4.6.4 Problematika času.

3.1.7 Důvod komunikace

Podnětem ke vzniku překládané části textu bylo velmi pravděpodobně autorovo rozhodnutí napsat cestovního průvodce po Číně, motivované vlastním zájmem o Čínu i povoláním spisovatele. To znamená, že v této kapitole z dějin neleží stěžejní záměr knihy, a autor by ji dost možná vůbec nenapsal, nebylo-li by zvykem začleňovat do cestovních průvodců historické přehledy. Ačkoli důvod komunikace není v publikaci explicitně uveden, domnívám se, že konkrétně u překládané kapitoly šlo tedy hlavně o splnění čtenářských očekávání, možná s jistou snahou tato očekávání předstihnout a čtenáře překvapit – místo nudného výčtu dat a jmen přistoupil autor k čínským dějinám selektivně, stavě do popředí zajímavá a překvapivá fakta.

3.1.8 Funkce textu

Text je součástí cestovního průvodce, což také určuje jeho hlavní funkci, a tou je funkce informativní. K tomu se přidružuje funkce zábavní, plynoucí z autorovy intence čtenáře zaujmout a přimět ho utvořit si k Číně vztah. Kapitola chronologicky mapuje dějiny císařské Číny, přičemž zahrnuje fakta z kulturní, politické i hospodářské oblasti, aby text mohl oslovit co nejširší spektrum čtenářů.

3.2 Vnitrotextové faktory

3.2.1 Téma

Téma překládané kapitoly je proklamováno v jejím názvu, jedná se tedy o starou Čínu, a čtenáři je z kontextu průvodce jasné, že půjde o dějinný přehled. Toto téma funguje jako zastřešující prvek jednotlivých podkapitol, které se zabývají konkrétními výseky z historie a jsou řazeny víceméně podle logické časové posloupnosti.

3.2.2 Obsah

Výklad dějin začíná v dávné historii u pravěkého Člověka pekingského, od kterého se dovedně přenesse k čínským mýtům a nedoloženým historickým faktům. Pokračují opět doložená fakta, doprovázená zajímavostmi o cestě západních i čínských badatelů k jejich poznání. Od dynastie Shang autor nastupuje tradiční cestu podání čínských dějin, tj. sleduje vzestupy a pády jednotlivých dynastií a rozvíjí pouze to nejdůležitější z období jejich vlády. Do tohoto přehledu však vkládá i vlastní názor, totiž že hybnou silou čínských dějin byl prostý lid, a klade důraz na pojem „dynastického cyklu“.

Plynulost a srozumitelnost výkladu je kromě logické návaznosti vět zajištěna četnými kohezními prostředky, zejména ukazovacími zájmeny a příslovci *nun, hier, in dieser Zeit* atp.

3.2.3 Presupozice

Text na příjemce neklade takřka žádné nároky co do čínských reálií. Většina pojmů je důkladně vysvětlena, poněkud překvapivě se však v textu vyskytuje několik výjimek: pojmy *li, mu*, „Velký kanál“ a „lodě pokladů“ nejsou vysvětleny nijak, proto jsem se je rozhodla objasnit pomocí poznámek na konci kapitoly, které mají tu výhodu, že v textu nepůsobí rušivě a přečte si je jen ten, koho opravdu zajímají. Další presupozice souvisí s podmínkou, že text

vychází nikoli samostatně, ale jako součást turistického průvodce, který obsahuje mapu (a není tedy zapotřebí blíže vysvětlovat polohu zmíněných měst) a návod k výslovnosti pinyinu, ideálně doplněný srovnávací tabulkou s příslušnou národní transkripcí. K ilustraci textu slouží i obrázky, na něž se na některých místech odkazuje; tyto odkazy doslovně převádím i s uvedeným číslem stránky, na které se má obrázek nacházet, protože vycházím z toho, že i cílový text by vyšel v uceleném průvodci opatřeném fotografiemi a pak by se čísla stránek upravila podle reálného uspořádání.

O něco větší nároky se kladou na všeobecné znalosti (v textu se vyskytují zmínky o buddhismu, manicheismu, zoroastrismu, nestoriánském křesťanství a naturálním hospodářství, čtenář však text bez nesnází pochopí i bez přesnější znalosti těchto pojmů) a znalost reálií německy mluvících oblastí, které se ovšem projevují spíše výjimečně: autor zmiňuje citát připisovaný Heinrichu Heinemu, uvedený slovy *Heinrich Heine wird der Staz zugeschrieben: (...)* (str.31 2.sl. ř.17-18). Ačkoli si myslím, že každý Čech by měl vědět, kdo to byl Heinrich Heine, i z důvodu většího uvedení do kontextu, aby čtenář nebyl zmaten, proč se najednou o Heinem mluví, překládám: *Německý básník Heinrich Heine prý řekl: (...)* (str.15 ř.22).

3.2.4 Výstavba a členění textu

Kapitola o staré Číně je zařazena do dějinného oddílu cestovního průvodce, přičemž stojí hned na počátku tohoto oddílu; nevyžaduje tedy od čtenáře obeznámení s předchozími kapitolami, ale očekává od něj (i když ne nutně), že bude pokračovat ve čtení dalších historických etap Číny. To se pozná zejména na tom, že závěr celé kapitoly není nikterak velkolepý a shrnující dosavadní informace, naopak se příliš neliší od konců jednotlivých podkapitol – uzavírá projednávané téma a předznamenává dějinné události, které budou předmětem dalšího výkladu.

Rovinu makrostruktury celého průvodce, tedy i tu přesahující oddíl o historii, musíme rovněž vzít v potaz – příjemce textu v ní může najít mapy, informace týkající se výslovnosti a také fotografie a obrázky, na které je v textu odkazováno a které jsou v knize zařazeny mimo překládanou kapitolu.

Samotná kapitola začíná jakýmsi úvodem, který není označen nadpisem, ale začíná odsazeným citátem, který slouží k navození atmosféry. Dále je text zřetelně členěn na podkapitoly, z nichž každá má svůj tučně vtištěný nadpis. Podkapitoly jsou členěny na odstavce, které však nejsou vizuálně příliš zřetelné, neboť na prostoru úzkých sloupců

odsazení snadno zanikne – tam, kde by členění na odstavce zaniklo i v mém překladu, přidávám pro přehlednost prázdný řádek.

Do textu jsou vnořeny další ilustrující kresby a fotografie s popisky, které však pro pochopení kapitoly nemají velký význam a já je po dohodě s vedoucí práce ponechávám stranou.

Autor povětšinou používá tematicko-rematickou posloupnost, kterou však také nezřídka obrací v zájmu oživení textu. V češtině je takovýto postup spíše příznakový a mohl by na čtenáře působit rušivě, proto jsem v některých případech, kde by réma na začátku věty znělo příliš nezvykle, přistoupila k úpravě aktuálního členění podle české konvence (viz kapitola 4.5.2 Aktuální členění větné).

3.2.5 Nonverbální prostředky

Text obsahuje dvojí typ ilustrací, jedny řekněme imanentní a druhé nevlastní. Obrázky první kategorie jsou obsaženy přímo v textu, jsou opatřeny popiskem a mají funkci ustanovující potažmo nahrazující část textu. To znamená, že tyto obrázky často přinášejí zcela novou informaci nebo alespoň konkretizují či rozvíjejí informaci předanou verbálně. Na str. 37 je například vyobrazena dvorní dáma z doby dynastie Tang, která hraje go. Čtenář tak najednou získává mnoho znalostí, které verbálně nejsou formulovány: že i na čínském dvoře byly dvorní dámy, jaká byla móda za dynastie Tang a že již tehdy byla známa hra go a zřejmě se i těšila jisté popularitě. Popisy k těmto obrázkům nepřekládám, zaprvé kvůli jejich mimotextovému charakteru a zadruhé kvůli rozsahu bakalářské práce.

Druhou skupinu tvoří fotografie v textu popsány zajímavostí a míst, která by měl cestovatel v Číně navštívit. Nemají tedy funkci přinášet informaci o historii, nýbrž spíše funkci doplňující k textu. Také by šlo mluvit o funkci apelativní či persuasivní v tom smyslu, že tyto fotografie slouží k tomu, aby si cestovatel pomyslel: „Tohle chci vidět na vlastní oči.“ Vyobrazeny jsou proto nejvelkolepější divy čínských dějin, jako slavná terakotová armáda. Tyto fotografie jsou umístěny v jiné části cestovního průvodce, o více než dvě stě stránek za dějinnou kapitolou. V překládaném textu se na ně odkazuje pouhým udáním čísla stránky, které doslova překládám s tím předpokladem, že by se příslušná čísla potom v českém vydání průvodce vhodně upravila tak, aby odpovídala reálnému uspořádání stránek.

3.2.6 Lexikum

Na výběru lexika se odráží to, že autor je povoláním publicista. Cestovní průvodce obecně spadají do populárně naučné literatury a čtenář od nich očekává především získání informací, slova jsou tedy většinou pouze prostředkem k předání informace. U překládané kapitoly

z průvodce H. Bögeholze je tomu ovšem jinak. Autor používá množství hovorově či expresivně zabarvených výrazů (*kurzerhand als Adam identifizieren, er erhielt diesen netten Namen, rasch weiterentwickeln, raffinierte Wasserkontrollanlage, über einer Unzahl von Lehen thronen, der Traum wurde förmlich überrollt, die Dynastie wurde ausgelöscht, alles umkrepeln, nicht ein Hauch von Opposition, ein riesiger neuer Palast sowie ein unvorstellbar prunkvolles Mausoleum mußten her, auch Wang Mang ereilte das Schicksal, die Dynastie wurde hinweggefegt, Kaderschmiede, Sprung zum Kapitalismus, hochhoffiziell, die geplagten Menschen, rege Bautätigkeit, gewaltige Summen, fürchterlicher Schlag, gleich fünf Separatregimes wetteiferten miteinander, in Stücke fetzen, Schaltstellen der Administration besetzen, den Thron erklimmen, erbitterte Konkurrenz, kastrierte Schranzen, staunende Öffentlichkeit, als Kollaborateur gebrandmarkt, gründlich absorbiert, unverfälschtes Mandschurisch), ustálená a idiomatická spojení (*einen roten Faden aurollen, aus den Angeln heben, zu den Akten legen, gang und gäbe, mit fester Hand, für Zucht und Ordnung sorgen, auf den Plan treten, aus zweiter Hand wissen, mit harten Bandagen kämpfen, ihre Schatten vorauswerfen, pure Not, nackte Existenz bedrohen, die guten alten Zeiten, kein anderes Mittel wissen, überspitzt ausgedrückt, Not und Wirren, Kriege und Elend, Zuflucht suchen, sich bitter rächen, als Speerspitze wirken, zur Abwechslung, unter Kontrolle bringen, weite Verbreitung finden, zu katastrophalen Ergebnissen führen*) a dokonce metaforu (*wilder Sturmwind pro mongolská vojska*).*

V protikladu k těmto lexikálním jednotkám, které dávají textu vyznít, jako by se jednalo o živé vyprávění, stojí promyšlené výrazy, které text opět pozvedávají do psané literární roviny: složeniny různého stupně ustálenosti / kreativity (*Steinwerkzeuge, Schlangenleib, Fischschwanz, Geschichtsdarstellung, Wegenetz, Bronzegießen, Waffenproduktion, Truppenstärke, Gesellschaftsform, Lehensstaaten, Kriegsgegner, Neulandgebiete, Lebensweise, Kulturentwicklung, Gesetzeskodex, Regierungszeit, Grundfragen, Leitsatz, Wasserkontrollanlage, Bezugsrahmen, Erblichkeitsprinzip, Menschenliebe, Staatsgebilde, Menschheitsgeschichte, Vorzugplatz, Ahnengalerie, Zentralregierung, Mitaufrührer, Geheimgesellschaften, Rebellenarmee, Handlungsstärke, Kulturphänomene, Großgrundbesitzer, Gegenorganisation, Feudalgesellschaft, Blutszeremonie, Herrschaftsperiode, Papierherstellung, Brokatweberei, Porzellanproduktion, Grundrechenarten, Fremddynastie, Waffengewalt, Tributleistung, Regierungsaufgaben, Vorsichtsmaßnahmen, Ödlandflächen, Bevölkerungsexplosion*) včetně složených adjektiv (*wagenähnlich, südostasiatisch*), někdy složeniny obsahují pomlčku (*Tang-Ära, Dynastie-*

Tabelle, Holzblock-Drucktechnik) nebo jsou součástí skupiny složenin, přičemž společný prvek obou složenin je v prvním slově nahrazen pomlčkou (*Getreide- und Gemüseanbau, Bewässerungs- wie das Verkehrssystem, Gemeinde- bis zur Bezirksebene, Straßen- und Kanalbau, Fron- oder Militärdienst, der Waren- und kulturelle Austausch*).

K dojmu literárnosti a odbornosti textu také přispívají slova cizího původu (např. *Agrarproduktion, konsolidiert*) a neobvyklá slovesa s odlučitelnými předponami, pokud možno ve větě co nejdále od svého kmene (*mitschwingen, innewohnen, heranziehen, darbringen, herausbilden, sich aufschwingen, sich annehmen, dahinstellen, nach sich ziehen, voranhelfen, vorantreiben*).

3.2.7 Syntax

Text je tvořen větami oznamovacími, až na několik výjimek – hned na začátku stojí řečnická otázka a text rovněž obsahuje čtyři věty zvolací, označené vykřičníkem. Velmi výrazným rysem textu je délka vět, neboť v drtivé většině případů se jedná o souvětí; vět jednoduchých jsem v celém textu napočítala pouhých osmnáct, a i ty jsou bohatě rozvitě, např.:

Egon Erwin Kisch geriet zwei Jahrzehnte später durch Zufall in ein «Altersheim» für eben diese «kastrierten Schranzen» in den Westbergen bei Beijing. (str.39 2.sl. ř.39-44)

Souvětí jsou souřadná i podřadná, se všemi možnými typy vedlejších vět, a nacházíme zde i věty vložené ve větách vložených; např. ve větě, která rozvíjí slovo *Hoffnung*, je zmíněn místopisný název *Zhoukoudian*, který je sám dál rozvinut:

...und sicher schwingt bei manchem insgeheim die Hoffnung mit, die Sehenswerten Ausgrabungen von Zhoukoudian, fünfzig Kilometer südwestlich von Beijing, könnten China als Wiege der Menschheit erweisen. (str.22 ř.18-24)

U dlouhých vět se plně uplatňuje německé odsouvání významového slovesa či odlučitelné předpony na co nejzazší konec věty, což je umožněno písemným charakterem textu a vyvolává dojem vysokého stylu. U překládání je proto důležité nekopírovat originální slovosled, nýbrž se vždy zamyslet, na které pozici dané věty bude příslušné sloveso znít v češtině – jazyce s poměrně volným slovosledem – nejpřirozeněji. Opatrnosti je zapotřebí i u sémanticky propojených větných členů, které od sebe v německém textu mohou mít poměrně velkou vzdálenost: *das Leben in den von der Besteuerung befreiten Klöstern* (str.36 2.sl. ř.1-2) přeloženo jako „život v od daní osvobozených kláštorech“ by znělo poněkud krkolomně.

Ze syntaktických figur se kromě zmíněné řečnické otázky v textu opakovaně setkáváme s paralelismem: *hie die Bauern, dort die Barbaren; jenes ist weiblich, dieses ist männlich; hier*

Unterordnung, dort die Gleichheit; jenen wurden große Möglichkeiten verheißen, diese blickten lieber auf Buddhisten herab.

Nezřídka také dochází k úmyslnému narušení tematicko-rématické struktury; této problematice se věnuji v kapitole 4.5.2 Aktuální členění větne.

3.2.8 Suprasegmentální prvky

Na suprasegmentální prvky je text velmi bohatý, což souvisí především s již zmíněnou délkou vět; suprasegmentální prvky totiž v dlouhých souvětích usnadňují orientaci. Konkrétně jsou vyjádřeny využitím interpunkčních znamének, jiné prvky jako tučné či kurzivní písmo jsou využity jen u názvů podkapitol (tučně) a u úvodního citátu (kurzíva).

K hlavním signálům členění textu patří pomlčka, závorky, uvozovky a středník. Pomlčka, jak název napovídá, označuje místo, na kterém by se autor v případě ústního předání odmlčel, a to k vytvoření jistého napětí, jako předzvěst pointy či důležité informace, nebo k podání vysvětlení či doplnění (např. *Für die Zhou Dynastie konnte diese Annahme ohnehin nie aufgestellt werden – zu deutlich tritt hier die patriarchalische Struktur hervor* (str.26 2.sl. ř.32-36), *Der Ahnenkult entwickelte eine für uns kaum vorstellbare Langlebigkeit – noch heute ist die Verehrung der Ahnen gang und gäbe* (str.26 2.sl. ř.9-18)). V jednom případě pomlčka ohraničuje z obou stran vsuvku: *Daß die Zhou-Dynastie zur am längsten herrschenden Dynastie werden konnte – sie währte letztlich bis 221 vor Christus –, lag aber nicht nur an den wirtschaftlichen Verbesserungen.* (str.27 2.sl. ř.3-9)

I v tomto případě pomlčky naznačují řečnickou pauzu, která pomáhá orientaci v textu; na rozdíl od ohraničení vsuvky závorkami je takto na doplňující informaci vložen větší důraz.

Závorky většinou slouží k vysvětlení či doplnění; rozdíl oproti pomlčce spočívá v tom, že poté věta dále pokračuje, zatímco vysvětlení či doplnění uvozené pomlčkou má na konci tečku. V závorkách také může stát čínský název německy zmíněného jména či termínu a v případě, že je v nich celá věta, se jedná o informaci na okraj.

Potud se jedná o systém, který je blízký i českému čtenáři. Poněkud složitější to začíná být u uvozovek, které mají v textu podobu dvojitých špičatých závorek, jak je u starších děl obvyklé. Tyto uvozovky (v podobě „“) zachovávám, ohraničují-li citát, to, co a jak se říká či říkalo (např. *das Wort «gut» bezog sich auf Knaben* (str.26 2.sl. ř.22-23), *die Bewohner der «blühenden Reich der Mitte»* (str.27 ř.45-46)), překlad z čínštiny (např. *Dao, wörtlich als «Weg» zu übersetzen* (str.28 2.sl. ř.42-43)) nebo slovo, od kterého se autor chce do jisté míry distancovat (např. *die «Nationalisierung», sprich Enteignung* (str.35 ř.32-33)). Uvozovky

u názvů literárních děl však nahrazuji kurzívou a úplně odstraňuji u názvů hnutí (např. *die «Gelben Turbane»* (str.34 ř.12-13)).

Kromě přímých citátů ve špičatých uvozovkách autor také používá řeč nepřímou bez jakéhokoli signalizování: *Die Legalisten entwickelten eine handfeste Staatslehre. Der Mensch ist schlecht, also muß ein Alleinherrscher für Ordnung sorgen.* (str.30 ř.13-18)

I středník je v textu častým jevem; jeho funkcí je zřetelně od sebe oddělit části věty nebo jednotlivé úseky v delších výčtech. Protože v češtině by využití středníků v takovém množství mohlo působit jako nadužívání, rozhodla jsem se je, pokud možno, něčím nahrazovat. Tomuto problému se stejně jako dvojtečkám věnuji v kapitole 4.5.1 Interpunkce.

Jako další signál suprasegmentálního členění můžeme vnímat vykřičník, který si buď můžeme vysvětlovat jako označení věty zvolací, nebo jako prostředek vyžadující zbystření pozornosti čtenáře, neboli to, co se někdy zapisuje jako (!) – zdůraznění, že se jedná o senzační informaci (např. *Obwohl in der Wertigkeit der Mann von der Frau rangiert, wird bei den Urkräften Yin immer zuerst genannt!* (str.29 2.sl. ř.10-13)).

3.2.9 Účinek

Autorův styl je velmi osobitý. Ačkoli text má poměrně vysokou informační hodnotu, vykazuje odbornost (přesné letopočty, odborné termíny) a vysoký styl (promyšlené dlouhé věty často s významovým slovesem na konci), přece se autorovi podařilo do něj vpravit živý konverzační tón. Tohoto efektu autor dosahuje nejen použitím idiomů a zabarveného lexika, které jasně vystupuje z jinak odborného ladění spisovné němčiny, ale i použitím různých stylistických prostředků; kromě zmíněné řečnické otázky a zvolacích vět se v textu hojně vyskytuje i lehká ironie: *Fuxi war übrigens Bruder der erwähnten Nuwa; gegen alle späteren Moralvorstellungen heirateten die beiden gar – und erfanden damit die Ehe* (str.24 ř.35-39), *es versetzte ganze Scharen von Theologen in helle Aufregung* (str.24 ř.43 – str.24 2.sl. ř.1), *das so mühsam aus den biblischen Quellen gewonnene Weltbild* (str.24 2.sl. ř.3-5), *Im Wissen um diese und ähnliche Feinheiten konnten die Wissenschaftler ihre liebgewonnene These nicht länger aufrechterhalten* (str.26 2.sl. ř.25-31).

Autor se navíc neskřívá za holá fakta, nýbrž dění osobitě komentuje: *Freilich war diese Auffassung zu schön, um wahr sein zu können* (str.24 2.sl. ř.12-13), *Richtig spannend wird es dann...* (str.24 2.sl. ř.30-31), *der auch aus chauvinistischen Wurzeln gespeiste Traum* (str.25 ř.34-35), *dieser eher magische Glaube* (str.30 ř.10), *diese spekulativen Auffassungen* (str.30 ř.12-13), *leider waren die meisten Tempel aus Holz, so daß nur steinerne Buddhastatuen erhalten geblieben sind* (str.36 ř.39-43), *Wahrscheinlich hält die chinesische Erde noch*

Überraschungen für die Fachleute bereit (str.25 2.sl. ř.10-13), *Was hier an wertvollen alten Schriften den Flammen übergeben worden ist, treibt jedem Historiker die Tränen in die Augen* (str.31 2.sl. ř.8-14) či dokonce interpretuje: *Damit war das Tor zur Geisterwelt geöffnet* (str.26 ř.47-48), *Yang Zhu, ein für chinesische Maßstäbe bereits hedonistischer Denker* (str.30 ř.47 – str.30 2.sl. ř.1), *Die Auflösung der alten Ordnung erschütterte die geistige Orientierung, eine Herausforderung für alle Denker* (str.28 2.sl. ř.5-8), die *«Nationalisierung», sprich Enteignung* (str.35 ř.32-33).

Autor také navazuje kontakt se čtenářem (*für uns kaum vorstellbar* (str.26 2.sl. ř.14-15), *ein uns vertrauter Gesellschaftssektor – die Politik* (str.27 2.sl. ř.10-11), *uns ist sein Name als Konfuzius geläufig* (str.28 ř.19-20), *wir müssen uns die damalige Situation vor Augen führen* (str.28 ř.28-29), *jeder kennt den Kreis,...* (str.29 2.sl. ř.4)) a sám se pouští do spekulací ohledně čínských dějin: *...die Chinesen nennen sich noch heute Han. Ob sie das auch tun würden, wenn die Bilanz der Han-Dynastie nicht positiv ausgefallen wäre, muß dahingestellt bleiben* (str.32 ř.33-38), *China aber wäre nur ein beliebiges Reich und nicht China geworden, hätte sich nicht...* (str.34 ř.41-43). Ačkoli autor nikde nevystupuje v ich-formě, podává přesto zřetelně své vlastní názory, obzvláště jasně, když se vymezuje oproti jiným názorům: *Die meisten Historiker nehmen diese immer wiederkehrenden Bauernrevolten kommentarlos zur Kenntnis und reihen sie in ihre Chronologien ein. Doch gibt es gewichtige Anhaltspunkte, in diesen Erhebungen ein zentrales Element der chinesischen Geschichte zu sehen* (str.32 2.sl. ř.11 – str.33 ř.2).

Autorův názor na zákonitosti dějin se demonstruje ve slovech *kein Wunder, kaum verwunderlich, unausbleibliche Folge, wie so oft, wie üblich* a ve slově *natürlich: Zentralregierung mit Premier, Großkanzler und, natürlich, Großzensor* (str.31 ř.32-33), *Natürlich erhoben sich auch hier die Bauern, natürlich eroberten ihre Rebellenarmeen nahezu das ganze Land, natürlich konnten sie 1644 Beijing einnehmen* (str.40 ř.6-10).

Text se tedy pohybuje mezi dvěma dobře vyváženými póly, odlehčeným osobitým vyprávěním a seriózním výkladem. Tuto polaritu je zapotřebí v překladu zachovat, přičemž ovšem ne nutně na stejných místech, jako to činí autor. Pokud by například doslovný překlad zněl pro českého čtenáře příliš hovorově a uvolněně, pokouším se výraz neutralizovat, a naopak tam, kde se v češtině naskýtá vhodná příležitost k použití hovorovějšího či ironického výrazu, se jej nebráním použít, ačkoli v originálním textu není; uplatňuji tedy princip kompenzace.

4. Komentář k překladu

4.1 Metoda překladu

Než jsem přistoupila k překládání, bylo nutné si stanovit metodu překladu, tedy jednotící princip, který by řídil všechna překladatelská rozhodnutí. Při vytváření této metody jsem měla v první řadě na paměti, že se snažím o překlad funkční, tedy takový, který bude mít v cílovém jazyce stejnou funkci jako v jazyce výchozím. Již při překladatelské analýze jsem konstatovala, že český cílový čtenář se v podstatě neliší od německého: je to zájemce o Čínu a nejspíše cestovatel, který se do Číny chystá, a cílem překládané kapitoly je poskytnout mu zábavnou formou informace o dějinném vývoji, z nichž některé čtenář na svých cestách může prakticky využít, jiné jsou jen pro zajímavost. Mým hlavním záměrem tedy bylo zachovat rovnováhu užitečnosti a zábavnosti textu na rovině obsahové, na rovině formální již zmíněnou rovnováhu mezi odlehčeným vyprávěním a seriózním výkladem. Za tímto účelem jsem se z protikladných tezí překladatelských zásad, jak je definuje Jiří Levý¹, rozhodla pro následující:

Překlad musí reprodukovat ideje originálu, nikoli slova.

Překlad se má dát číst jako originál, nemusí být nutně čten jako překlad.

Překlad by měl odrážet styl originálu, nikoli překladatelův.

Překlad by měl být čten jako text náležející do doby překladatelovy, nikoli originálu.

Překlad může k originálu něco přidávat nebo z něho vynechávat.

Verše by měly být překládány ve verších.

S tím ještě souvisí několik upřesnění: zaprvé, překlad se má dát číst jako originál v tom smyslu, že k němu cílový čtenář může bez potíží přistoupit jako k původně českému průvodci a nepotřebuje být obeznámen se žádnou znalostí originálu. Překlad se tedy nesnaží být antiiluzionistický, ale však ani iluzoinistický, proto je v textu jasně označena poznámka autora a na konec přidávám Poznámky překladatele, které slouží splnění informativní funkce tam, kde se domnívám, že by její splnění mohlo být bez vysvětlivky ohroženo.

Zadruhé, překlad má odrážet styl originálu v jeho celistvosti, a ne nutně v každé jednotlivé větě. Proto využívám princip kompenzace – tam, kde se v cílovém textu z nějakého důvodu nedá nebo nehodí využít specifického stylistického rysu originálu, přistupuji k neutralizaci, a tento stylistický prvek použiji na jiném místě v textu.

---

¹ Levý, Jiří: *Umění překladu*. 1998, s. 33-34.

Zatřetí chci zdůraznit čtvrtý a pátý bod, které jsou velmi důležité a úzce spjaté s funkcí textu; turista – potenciální čtenář překladu – cestuje do Číny v době překladatelově, a nikoli v době vzniku originálu, a zajímá jej tedy současný stav věcí, a nikoli minulý. Stejně tak pro něj není zajímavé, co věděl a co nevěděl autor originálu, zvláště když sám nedokáže rozlišit mylnou informaci od pravdivé. Pokud autor podává mylnou informaci, nečiní tak zajisté úmyslně, a proto pokládám za svou povinnost vůči čtenáři jakož i vůči funkci textu (v souladu se zamýšlenou funkcí originálu) tyto mylné informace co možná nejméně násilně opravit. Před zásahem do textu jsem vždy konzultovala Mgr. Jakuba Maršálka Ph.D, abych si ověřila správnost či nesprávnost jednotlivých informací.

Poslední bod týkající se převodu veršů je třeba chápat trochu širě, poněvadž se ve výchozím textu žádné verše nevyskytují. Kdyby se tam však vyskytovaly, rozhodně bych je přeložila verši, což je znamením respektu vůči formální struktuře originálu.

4.2 Lexikální problémy

4.2.1 Neshodné výrazy

Dva jazykové systémy vždy nutně vykazují odlišnosti, a při překladu lexikálních jednotek nelze postupovat pouze podle slovníkového ekvivalentu, ale podle širšího kontextu, ve kterém se slovo nachází. Pro ilustraci uvádím několik případů, kde došlo ke změně slovníkového ekvivalentu v zájmu zachování české normy. V prvním případě by doslovný překlad neobstál vůbec, ve druhém a třetím případě sice ano, ale obměněný výraz zní lépe, jelikož má častější frekvenci výskytu:

původní výraz v němčině	doslovný překlad	můj překlad do češtiny
wissenschaftlich Sinanthropus pekinensis (str.22 ř.10-11)	vědecky Sinanthropus pekinensis	latinsky Sinanthropus pekinensis (str.8 ř.10)
zeigt die Tatsache (str.22 ř.25-26)	ukazuje skutečnost	dokazuje skutečnost (str.8 ř.15-16)
nahe Xian (str.27 ř.15-16)	blízko Xi'anu	nedaleko Xi'anu (str.11 ř. 33)

Podobné odchylky si vyžaduje každý překlad a není tedy nutné toto dále rozebírat.

4.2.2 Výrazy bez plnohodnotného ekvivalentu

Složitější je to u lexikálních jednotek, které žádný jednoznačný slovníkový ekvivalent nemají. Zde bylo většinou nutné pomoci si více slovy, aby si výraz v cílovém jazyce zachoval smysl co nejbližší výrazu v jazyce výchozím:

«Von den vielen schönen Turmen aus alter Zeit ist die Hälfte nun <u>von Gras überwuchert.</u> » (str.22 ř.1-3)	„Polovina oněch krásných věží ze starých časů je nyní <u>zarostlá bujnou trávou.</u> “ (str.8 ř.7)
das kulturelle Leben wies blühende Vielfalt und <u>Feinheit</u> auf (str.36 2.sl. ř.48 – str.37 ř.1)	pestrý kulturní život se vyznačoval <u>jemnými detaily</u> (str.19 ř.32-33)
so frühe Regentschaft, der ja <u>Menschwerdung</u> und Besiedlung lange voraufgegangen sein mußten (str.24 ř.44-47)	představa tak rané vlády, když přece <u>člověk</u> musel <u>vzniknout</u> a zemi osídlit ještě dlouho předtím (str.9 ř.8-9)
wer nun was zum späteren <u>Chinesentum</u> beigesteuert hat (str.25 ř.41-42)	kdo čím přispěl k pozdější <u>čínské kultuře</u> (str.10 ř.9)
gründete die kaiserliche Hofuniversität, die zur <u>Kaderschmiede</u> des Konfuzianismus werden sollte (str.34 2.sl. ř.7-10)	založil na svém dvoře císařskou univerzitu, jejíž absolventi se měli stát konfuciánskou <u>smetánkou</u> (str.17 ř.18-19).

4.2.3 Zkratky a číselné výrazy

Ačkoli autor zkratky nepoužívá, musela jsem se rozhodnout, budu-li ho v tomto ohledu následovat či nikoli, a to vzhledem k české tradici. V originálu se často uvádí letopočty s označením *vor Christus*, jehož funkci v českých textech obvykle plní výrazy „před naším letopočtem“ či „př.n.l.“ Ty by však byly nevhodné vzhledem k tomu, že na jednom místě textu je přímá souvislost mezi letopočtem a narozením Krista, a za stejného důvodu jsem ne zvolila zkratku „př.Kr.“, protože v ní je návaznost na Krista poněkud potlačena – čtenář už ji vnímá jen jako časové zařazení a moc nepřemýšlí, odkud se zkratka vzala. Proto používám doslovný překlad *před Kristem*.

Naopak pro použití zkratky jsem se rozhodla u odkazování na jiné strany v knize, jelikož se domnívám, že jsou v takových případech zkratky v českých textech běžnější:

siehe Seite 265 f (str.25 ř.9-10)	viz str. 265 f (str.9 ř.33)
-----------------------------------	-----------------------------

Století píše oproti originálu slovem a nikoli číslicí:

Im 11. Jahrhundert (str.27 ř.3)	V jedenáctém století (str.11 ř.26)
---------------------------------	------------------------------------

Letopočet také nikdy nenechávám jako pouhou číslici:

nach 1600 (str.39 2.sl. ř.24)	po roce 1600 (str.22 ř.1)
Zeit um 4000 vor Christus (str.25 ř.9)	období kolem 4000 let před Kristem (str.9 ř.32)

Obecně se tedy lexikum snažím přizpůsobit české tradici, aniž by se však změnila jeho funkce.

4.3 Stylistické problémy

4.3.1 Idiomatická spojení a expresivní výrazy

Jak vyplynulo z překladatelské analýzy (kapitoly 3.2.6 Lexikum, 3.2.9 Účinek), překládaný text obsahuje množství idiomatických spojení a expresivně či hovorově zabarvených výrazů. Někdy bylo možné je zachovat, tedy uspokojivě převést do cílového jazyka:

sich bitter rächen (str.39 ř.43-44)	hořce se vymstít (str.21 ř.25)
fürchterlicher Schlag (str.36 2.sl. ř.7)	strašlivá rána (str.19 ř.19)
nicht ein Hauch von Opposition (str.31 ř.45-46)	ani náznak opozice (str.15 ř.15)
die geplagten Menschen (str.36 ř.13-14)	sužované obyvatelstvo (str.19 ř.5)
in Stücke fetzen (str.37 2.sl. ř.13 – str.38 ř.1)	rozmetat na kusy (str.20 ř.9)
unverfälschtes Mandschurisch (str.41 ř.10-11)	nefalšovaná mandžušтина (str.22 ř.31)
Zuflucht suchen (str.36 ř.14-15)	hledat útočiště (str.19 ř.5)
die guten alten Zeiten (str.34 ř.3)	staré dobré časy (str.16 ř.34 – str.17 ř.1)
als Kollaborateur gebrandmarkt (str.40 ř.22-23)	nést cejch kolaboranta (str.22 ř.20)
sie wußten kein anderes Mittel (str.34 ř.4-5)	nevymysleli nic lepšího (str.17 ř.1)
Fuxi wurde kurzerhand als Adam identifiziert (str.24 2.sl. ř.7-8)	Fuxi byl bez okolků označen za Adama (str.9 ř.11)

liegt jedoch weitgehend im dunkeln (str.25 ř.42-43)	nadále však zůstává obestřeno otazníky (str.10 ř.9)
gleich fünf Separatregimes wetteiferten miteinander (str.37 ř.13 – str.37 2.sl. ř.1)	separátních režimů spolu soupeřilo hned pět (str.20 ř.4-5)
auch die Han-Dynastie wurde hinweggefegt (str.34 ř.9-11)	i dynastie Han vzala za své (str.17 ř.2-3)
Bereits 206 vor Christus wurde die Qin- Dynastie durch einen gewaltigen Bauernaufstand ausgelöscht (str.31 ř.15-18)	Mohutné rolnické povstání smetlo Qiny již v roce 206 před Kristem (str.15 ř.6-7)

Někdy však bylo nutné výrazy neutralizovat, buď proto, že český ekvivalent neexistuje, nebo by působil neadekvátně:

der Traum wird wohl endgültig <u>zu den Akten</u> <u>gelegt</u> werden müssen (str.25 ř.35-40)	tento sen se tak bude muset s konečnou platností <u>rozplynout</u> (str.10 ř.8)
noch heute ist die Verehrung der Ahnen <u>gang</u> <u>und gäbe</u> (str.26 2.sl. ř.16-18)	a ještě dnes je uctívání předků <u>zcela</u> <u>běžné</u> (str.11 ř.14)
sie nahmen deren Gesellschaftsform auf und entwickelten sie <u>rasch</u> weiter (str.26 2.sl. ř.43-45)	převzali jejich společenské uspořádání a dále je zdokonalili (str.11 ř.23-24)
zudem <u>mußten</u> ein riesiger neuer Palast sowie ein unvorstellbar prunkvolles Mausoleum <u>her</u> (str.31 2.sl. ř.43-46)	k tomu ještě <u>musel být postaven</u> obrovský nový palác a nepředstavitelně honosná hrobka (str.15 ř.33-34)
<u>über</u> einer Unzahl von Lehen <u>thronen</u> (str.28 ř.42-43)	<u>kralovat</u> nad bezpočtem lén (str.13 ř.7)

Proto jsem přistoupila ke kompenzaci a hovorovost či expresivní zabarvení přidávám na vhodných místech výrazům, které jsou původně stylisticky poměrně neutrální:

<u>eine nichteuropäische</u> Geschichtsdarstellung (str.24 2.sl. ř.2-3)	<u>bůhvíodkud příšlý</u> výklad historie (str.9 ř.10)
sie verwirrt den <u>Fremden</u> mehr, als sie ihm Aufschluß bietet (str.24 ř.20-23)	spíše než aby sloužila k objasnění, <u>nezasvěcence</u> ještě více zmate (str.8 ř.30-31)

<u>rundum</u> ablehnen (str.30 ř.25-31)	<u>šmahem</u> odmítnout (str.14 ř.7)
In der Sammelschrift «Mozi» sind seine und seiner Schüler Positionen erhalten: Abschaffung des Erblichkeitsprinzips, Bekämpfung jeglicher Art von Luxus und Verschwendung (str.30 ř.39-43)	Názory této školy jsou shrnuty v sebraném spisu <i>Mozi</i> , z něhož vyplývá, že mohistům <u>byly trnem v oku</u> zejména dědičný princip, jakýkoli luxus a plýtvání (str.14 ř.12-14)
Jedoch <u>vergaßen</u> sie, für die sachliche Deckung der ständig nachgedruckten Noten zu sorgen (str.38 2.sl. ř.28-30)	Poněkud ovšem <u>pozapomněli</u> se postarat, aby byly nepřetržitě tištěné bankovky něčím kryté (str.21 ř.1-2)

Vodítkem pro použití expresivního výrazu mi také bylo, dal-li autor německý výraz do uvozovek:

in ein « <u>Altersheim</u> » für eben diese «kastrierten Schranzen» (str.39 2.sl. ř.41-43)	ve „ <u>starobinci</u> “ právě pro tyto „podlézavé vykleštěnce“ (str.22 ř.7-8)
--	--

4.3.2 Opakování slov

Dalším obvyklým problémem, s kterým se musí potýkat každý překladatel, je jak zamezit opakování stejného slova. Jiné jazyky jsou totiž na tento jev méně citlivé, zatímco čeština jej považuje za stylistický nedostatek. Je proto zapotřebí náhrady synonymem, a nebo výpusky:

Zudem wurden die <u>Chinesen</u> entzweit, in die Nord <u>chinesen</u> und die Süd <u>chinesen</u> (str.38 ř.39-41)	Navíc byli <u>Číňané</u> rozdělení na severní a jižní (str.20 ř.23)
---	---

Někdy však i synonyma mohou působit rušivě, jako užití slov „poměrně“ a „relativně“ v těsné blízkosti za sebou. Proto nahrazuji:

Viele Lebensbereiche der Shang lassen sich <u>vergleichsweise gut</u> rekonstruieren. Am Mittellauf des Gelben Flusses lag das <u>relativ kleine</u> Shang-Gebiet (str.25 2.sl. ř.28-32)	Mnohé ze života Shangů lze <u>poměrně dobře</u> rekonstruovat. <u>Nevelká</u> shangská oblast se nacházela na středním toku Žluté řeky (str.10 ř.20-21)
--	---

Rušivě by v češtině působilo i frekventované použití stejného slovního kořene, jako je tomu v originálu v odstavci (str.28 2.sl. ř.33 – str.29 ř.2), kde se v blízké následnosti vyskytují pojmy *Übereinstimmung mit der Natur, natürliche Ordnung, naturgemäßes Handeln* a *in der Natur lebend*. V mém překladu odstavec zkráceně vypadá takto: *...cílem nezávislého jedince je splynutí s přírodou. Všeobjímajícím principem jsou přitom nikoli lidské, ale přírodní zákony vesmíru. Harmonie může být dosaženo nekonáním, rozuměno ne jako nečinnost, ale jako konání v souladu s vlastní přirozeností – ideálem je člověk žijící mimo civilizaci* (str.13 ř.20-24).

4.3.3 Přemíra adjektiv

V češtině platí, že adjektivum je ozdobou substantiva; ověsíme-li však podstatné jméno dlouhým řetězem jmen přídavných, nebudou je krášlit, ale hyzdit. Někdy mohou být na obtíž už i dvě zřetěžená adjektiva, která se v doslovném překladu originálu objevovala; snažila jsem se je proto měnit v jiné slovní druhy:

původní výraz v němčině	doslovný překlad	můj překlad do češtiny
westliche Reiseführer (str.24 ř.16)	západní cestovní průvodce	cestovní průvodce západní provenience (str.8 ř.29)
das chinesische Kaiserreich (str.34 2.sl. ř.24-25)	čínská císařská říše	císařská Čína (str.17 ř.23)
Seine 1658 in München <u>erschienene</u> , auf den chinesischen Annalen <u>fußende</u> «Sinicae historiae decas prima» (str.24 ř.27-30)	Jeho roku 1658 v Mnichově <u>vydaná</u> , na čínských análech <u>se zakládající</u> publikace <i>Sinicae historiae decas prima</i>	Jeho publikace <i>Sinicae historiae decas prima</i> , <u>vydaná</u> roku 1658 v Mnichově, <u>vycházela</u> z čínských análů (str.9 ř.2-3)

4.4 Gramatické problémy

4.4.1 Člen

Jedním z nejkatejších strukturních specifíků češtiny oproti němčině je absence členu. Tam, kde němčina používá členy, čeština zhusta nepotřebuje žádný ekvivalent, až na případy

určitých členů, které často mají kohezní funkci a je žádoucí je nahradit ukazovacím zájmenem. Občas se však objeví překladové nejasnosti i u členu neurčitého, a to sice, má-li být vynechán, a nebo nahrazen, aby zůstal zachován smysl neurčitosti a nejedinečnosti:

původní výraz v němčině	můj překlad do češtiny	alternativní překlad
<u>In den heimischen Legenden</u> von der Schöpfung der Menschheit wohnt den Chinesen jedenfalls eine besondere Bedeutung inne. So erzählt <u>eine Sage</u> , daß... (str.22 ř.29-33)	<u>Přinejmenším místní legendy</u> o stvoření lidstva přikládají Číňanům zvláštní význam. <u>Pověst</u> vypráví, že... (str.8 ř.17-18)	<u>Přinejmenším místní legendy</u> o stvoření lidstva přikládají Číňanům zvláštní význam. <u>Jedna pověst</u> vypráví, že...

Úplné vynechání členu by podle mého názoru někdy dokonce sotva přicházelo v úvahu:

původní výraz v němčině	můj překlad do češtiny	alternativní překlady
...und begründete die Han-Dynastie, benannt nach <u>einem</u> Fluß. (str.32 ř.29-30)	...a založil dynastii Han, nazvanou podle <u>stejnojmenné</u> řeky (str.16 ř.11-12)	...pojmenovanou podle řeky/ ...nazvanou podle <u>jedné</u> řeky/ ...nazvanou podle <u>jisté</u> řeky

I když problematika členů není moc závažná, je důležité o ní vědět a nepřekládat automaticky.

4.4.2 Změna čísla

Nezřídka se stávalo, že jsem uzpůsobovala čísla podstatných jmen, aby celá věta vyznívala přirozeně. Např. jsem tak změnila plurál na singulár ve větě:

dazwischen waren fast alle Gebiete den <u>Khans</u> untertan (str.38 ř.15-17)	skoro všechna území mezi tím byla podřízena <u>chánovi</u> (str.20 ř.14)
---	--

V drtivé většině případů se však jednalo o změnu opačnou, tedy o transformaci singuláru na plurál:

die Hälfte von den vielen schönen Turmen <u>aus</u> alter <u>Zeit</u> (str.22 ř.1-2)	polovina oněch krásných věží <u>ze starých</u> <u>časů</u> (str.8 ř.7)
--	--

ein Gelehrter von einiger Bekanntheit, aber <u>ohne großen Erfolg</u> (str.28 ř.17-19)	učenec jisté proslulosti, ale <u>bez větších úspěchů</u> (str.12 ř.33)
Auflösung <u>der alten Ordnung</u> (str.28 2.sl. ř.5)	narušení <u>starých pořádků</u> (str.13 ř.11)
bei den Voraussagungen für das Geschlecht <u>eines königlichen Babys</u> (str.26 2.sl. ř.21-22)	při předpovědích pohlaví <u>královských dětí</u> (str.11 ř.15-16)

U převádění čísla je tedy důležité zachovat jeho příznakový potažmo bezpříznakový charakter. Z uvedených příkladů je možné vyvodit hypotézu, že v němčině je často bezpříznakový (mající nádech všeobecnosti) singulár, zatímco v češtině plurál.

4.4.3 Modální sloveso a konjunktiv I

Snad jen krátkou zmínku si zaslouží vyjádření cizího mínění, pro které má němčina specifické prostředky, kterými čeština nedisponuje: modální sloveso *sollen* a konjunktiv I. S tímto problémem jsem se vypořádala tradičně použitím jiných prostředků, kterými čeština vyjadřuje distanci od cizího názoru:

Drei Urkönige <u>sollen</u> ein Volk <u>regiert haben</u> , das bereits das Rad gekannt hat (str.25 2.sl. ř.3-9)	Tři dávní králové <u>prý vládli</u> lidu, který už znal kolo (str.10 ř.12-13)
allein scharfe Gesetze und unnachsichtige Bestrafung <u>seien</u> dazu geeignet (str.30 ř.22-24)	<u>podle legistů</u> něco zmohou jedině přísné zákony a neúprosné tresty (str.14 ř.6)

4.5 Syntaktické problémy

4.5.1 Interpunkce

Jak již vyplynulo z analýzy suprasegmentálních prvků, originální text je velmi bohatý na interpunkci. Zatímco čárka je však v češtině vnímána jako neodmyslitelný element, středníky, pomlčkami a dvojtečkami čeština spíše šetří. Proto jsem na místech, kde to bylo možné, dvojtečku odstranila:

In der Sammelschrift «Mozi» sind seine und seiner Schüler Positionen <u>erhalten: Abschaffung</u> des Erblichkeitsprinzips, Bekämpfung jeglicher Art von Luxus und Verschwendung (str.30 ř.39)	Názory této školy jsou shrnuty v sebraném spisu <i>Mozi</i> , <u>z něhož vyplývá</u> , že mohistům byly trnem v oku zejména dědičný princip, jakýkoli luxus a plýtvání (str.14 ř.12-14)
--	---

Stejně tak pomlčku:

Üblicherweise wird die Größe Chinas durch die Tabelle der kaiserlichen Dynastien belegt, die jedes Schulkind auswendig lernt und die anstelle der Jahreszahlen die Orientierung in der Vergangenheit <u>liefert – reicht</u> sie in der heute üblichen Version doch von der Xia-Dynastie ab 2200 vor Christus (str.24 ř.3-11)	Obvykle se velikost Číny dokládá přehledem císařských dynastií, které se každý školák učí nazpaměť a které namísto staletí slouží k vymezení historické <u>epochy</u> . <u>Dnes</u> uznávaná verze sahá až do roku 2200 před Kristem (str.8 ř.25-27)
Freilich war diese Auffassung zu schön, um wahr sein zu <u>können – die Wirklichkeit</u> ließ sich nicht auf Dauer verbiegen (str.24 2.sl. ř.12-15)	Vskutku bylo toto pojetí příliš krásné, než aby mohlo být pravdivé, a fakta se nedala trvale ohýbat (str.9 ř.14-15)

A rovněž závorky:

Und es kam zu einer geistigen und kulturellen Blüte (<u>sogar die Eßstäbchen werden für diese Zeit zum erstenmal erwähnt</u>) (str.27 2.sl. ř.16-20)	Došlo také k duchovnímu a kulturnímu rozkvetu, <u>dokonce se k tomuto období váže první zmínka o čínských hůlkách</u> (str.12 ř.14-15)
---	---

Nejsystematičtěji jsem však odstraňovala středníky:

Am Mitellauf des Huanghe lag das relativ kleine <u>Shang-Gebiet</u> ; die Städte Zhengzhou und Anyang wiesen die größten Ausgrabungen auf (str.25 2.sl. ř.30-36)	Nevelká shangská oblast se nacházela na středním toku <u>Huanghe</u> , <u>příčemž největší</u> vykopávky se uskutečnily v městech Zhengzhou a Anyang v provincii Henan (str.10 ř.20-23)
Unter Kontrolle von Aufsehern wurde auf den Feldern die Arbeit verrichtet; zum Teil zog man dafür auch Sklaven heran (str.25 2.sl. ř.46 – str.26 ř.2)	Práce na polích probíhala pod dohledem dozorcích a částečně ji zastávali i otroci (str.10 ř.25-27)

Jejich počet jsem redukovala i u dlouhých výčtů:

<p>Das hochentwickelte Verwaltungssystem der «Drei Verwaltungen und Sechs Ministerien» wurde <u>geschaffen</u>; ein Gesetzbuch setzte Maßstäbe für die damalige Welt; ein Postnetz verband alle Teile des Landes <u>miteinander</u>; das «Landausgleichssystem» sicherte jedem Bauern hundert Mu Ackerland zu; das Prüfungssystem für Beamte nahm endgültige Gestalt <u>an</u>; <u>das</u> kulturelle Leben wies blühende Vielfalt und Feinheit <u>auf</u>; <u>zahlreiche</u> Publikationen konnten mittels der neuen Holzblock-Drucktechnik vervielfältigt werden (str.36 2.sl. ř.31 – str.37 ř.4)</p>	<p>Byl vytvořen vysoce vyspělý správní systém „tří centrálních úřadů a šesti <u>ministerstev</u>“, <u>zákoník</u> určil normy tehdejšího světa; poštovní síť propojila všechny části <u>země</u>, <u>systém</u> „rovných polí“ zaručil každému rolníkovi 100 <i>mu</i> zemědělské půdy; úřednický zkouškový systém nabyl své konečné <u>podoby</u>, <u>pestrý</u> kulturní život se vyznačoval jemnými <u>detaily a početné</u> publikace mohly být rozmnoženy díky nové technologii tisku z dřevěných desek (str.19 ř.27-34)</p>
---	---

V jednom případě jsem středník nahradila dvojtečkou:

<p>Darauf sind sogar erste Zahlzeichen gefunden worden; für Eins, Zwei und Fünf wurden die Markierungen I, II und X verwendet (str.25 ř.10-14)</p>	<p>Na ní se dokonce našly první číslice: pro jedničku, dvojku a pětku se užívalo značek I, II a X (str.9 ř.33-34)</p>
--	---

Za dvojtečkou samozřejmě píší malé písmeno, zatímco autor v německém textu po dvojtečce začíná velkým písmenem, např.:

<p>Nicht wenige Wissenschaftler sehen hier das Fundament der späteren Gesellschaftsstruktur: Aus der Spezialisierung auf den Ackerbau erwuchs die chinesische Lebensweise (str.27 ř.33-41)</p>	<p>Někteří vědci zde vidí položení základního kamene pozdějšího společenského uspořádání: zaměření na půdu vedlo k formování čínského způsobu života (str.12 ř.4-7)</p>
--	---

Výjimečně jsem se také uchýlila k přesunu vykřičníku do pozice, která mi připadala vhodnější:

Erstmasl konnte eine nichteuropäische Geschichtsdarstellung das so mühsam aus den biblischen Quellen gewonnene Weltbild samt aller Chronologien <u>erschüttern</u> . Die Lösung des Dilemas: Fuxi wurde kurzerhand als Adam identifiziert, Noahs Archenbau nach China verlegt und das Chinesische zur Ursprache der Menschheit <u>erklärt!</u> (str.24 2.sl. ř.1-11)	Nějaký bůhvíodkud příšlý výklad historie přece nemohl ohrozit tak pracně z Bible vydobytý obraz světa včetně všech <u>chronologií!</u> A řešení? Fuxi byl bez okolků označen za Adama, stavba Noemovy archy se přesunula do Číny a čínština byla prohlášena původním jazykem <u>lidstva</u> . (str.9 ř.10-13)
--	---

Na tomto příkladě je zároveň vidět proměna dvojtečky v otazník; všechny tyto změny jsem prováděla s vědomím, že není podstatné přesně zachovat původní interpunkční znaménko, ale jeho funkci, a ještě ve vyšší rovině pro mě bylo nejdůležitější zachovat funkci celého textu, jeho stylistickou příchut', jako například ironii uvedeného autorova komentáře *Die Lösung des Dilemas*:, která mě vedla k utvoření řečnické otázky.

Na suprasegmentální rovině jsem se potýkala ještě s jedním problémem, a to sice kdy mám používat uvozovky a kdy kurzívu. Snažila jsem se přitom řídit pokyny Vědecko-výzkumného pracoviště AVU¹, internetovou příručkou Ústavu pro jazyk český² i dříve nabytými zkušenostmi. Uvozovky používám pro označení přímé řeči, doslovných citátů či překladů, ustálených termínů a přesných názvů, výrazů z cizího prostředí, výkladů významů slov či k vyjádření distance k nějakému výrazu; v překladové části se přitom opírám o použití uvozovek v podobě dvojitých špičatých závorek v originálním textu, v komentáři dávám do uvozovek ještě krátké pojmy z výchozího nebo cílového textu, ke kterým se vztahuji, a hypotetické překlady.

Kurzívu používám u názvů literárních děl, citátů, pro metajazyk, zdůraznění a delší pasáže z výchozího či cílového textu, pokud ovšem nejsou uvedeny v tabulce, která je od okolního textu dostatečně jasně odděluje.

¹ <http://vvp.avu.cz/sesit/autor> [cit. 28.4.2013]

² <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=162> [cit. 28.4.2013]

4.5.2 Aktuální členění vět

V překládané kapitole je na české poměry nezvykle často užito rématicko-tematické struktury. Na jednu stranu je na tento jev nutno hledět jako na specifikum textu, které spoluvytváří autorův osobitý styl, na druhou stranu je zapotřebí vzít v potaz českou normu, aby tento jev v cílovém textu nepůsobil jako rušivý element. Proto jsem zachovala réma na počátku věty tam, kde to nebránilo plynulosti českého textu (první tři příklady), zatímco v opačném případě jsem zvolila změnu aktuálního členění (čtvrtý a pátý příklad):

<p>China aber wäre nicht China geworden, hätte sich nicht in der Han-Periode sein geistiges Schicksal entschieden. <u>Wudi hieß der Kaiser</u>, der von 141 bis 87 vor Christus regierte und den Sieg des Konfuzianismus herbeiführte. <u>Taktische Gründe waren es, die Wudi antrieben</u> (str.34 ř.41 – str.34 2.sl. ř.3)</p>	<p>Čína by však dnes byla jen nějakou libovolnou říší a ne Čínou, kdyby se v období Han nerozhodl její duchovní osud. <u>Wudi bylo jméno císaře</u>, který vládl od roku 141 do roku 87 před Kristem a přivodil vítězství konfucianismu. Taktické důvody byly k tomu popudem (str.17 ř.13-16)</p>
<p><u>Innere Erschütterungen trafen</u> den über zweieinhalb Jahrhunderte stabilen Ming-Hof erst nach 1600. (str.39 2.sl. ř.22-24)</p>	<p><u>Vnitřní otřesy postihly</u> mingský dvůr po dvou a půl století stability teprve po roce 1600. (str.22 ř.1)</p>
<p>Sofern sie die Überlegenheit und den Universalanspruch Chinas anerkannten, konnten alle Völker per Tributzahlung am Zhungguo teilhaben; <u>mehr als fünfzig Staaten</u> wie Japan, Tibet, Korea, Vietnam <u>unterwarfen sich dem Kaiser</u>. (str.39 ř.11-18)</p>	<p>Dokud uznávaly nadřazenost a absolutní nárok Číny, mohly k Zhongguo patřit všechny národy prostřednictvím placení tributu; <u>více než padesát států</u> jako Japonsko, Tibet, Korea a Vietnam <u>se podřizovalo císaři</u>. (str.21 ř.13-16)</p>
<p>Das hochentwickelte Verwaltungssystem der «Drei Verwaltungen und Sechs Ministerien» <u>zur politischen Lenkung</u> des wieder geeinten Reiches <u>wurde geschaffen</u> (str.36 2.sl. ř.31-36)</p>	<p><u>Pro politické řízení</u> znovu sjednocené říše <u>byl vytvořen</u> vysoce vyspělý správní systém „tří centrálních úřadů a šesti ministerstev“ (str.19 ř.27-28)</p>
<p>die Mongolen besetzten die Schaltstellen der Administration selbst oder mit verbündeten Ausländern (<u>auch Marco Polo diente von 1275 bis 1292 dem Khan</u>) (str.38 ř.34-38)</p>	<p>Mongolové obsazovali klíčová místa ve státní správě sami a nebo spřízněnými cizinci (<u>ve službách chána byl</u> v letech 1275 až 1292 <u>i Marco Polo</u>) (str.20 ř.21-23)</p>

4.6 Významové posuny

4.6.1 Přidávání slov

V některých případech jsem shledala, že převod originálu sám o sobě nestačí, že v něm ještě něco chybí; buď to bylo dáno rytmickým či zkrátka zvykovým územ češtiny, nebo drobnou nejasností, která se dala vyřešit pomocí vnitřní vysvětlivky. Do překladu jsem proto v takových případech přidávala slova, která zexplicitňují poněkud implicitní významy:

Zhoukoudian, fünfzig Kilometer südwestlich von Beijing (str.22 ř.21-22)	Zhoukoudian, <u>naleziště</u> padesát kilometrů jihozápadně od Pekingu (str.8 ř.14)
Nur wenige Kilometer von Xian (str.24 2.sl. ř.48 – str.25 ř.1)	Jen několik málo kilometrů od <u>dnešního</u> Xi'anu (str.9 ř.29-30)
Weil sie eine unverbrüchliche Kontinuität vorspiegelt, die es nie gegeben hat (str.24 ř.17-19)	Protože <u>však</u> předstírá neporušenou kontinuitu, která nikdy neexistovala (str.8 ř.29-30)
Am Mittellauf des Huanghe, des Gelben Flusses (str.25 2.sl. ř.30-31)	Na středním toku Huanghe, <u>neboli</u> Žluté řeky (str.10 ř.21)
Die längste Dynastie (str.27 ř.12)	Nejdéle <u>vládoucí</u> dynastie (str.11 ř.30)
Banpo, das älteste ausgegrabene Bauerndorf, belegt dieses Stadium der Entwicklung. Heute bildet das Dorf mit dem Namen «Am halben Hang gelegen»... (str.25 ř.2-7)	jako doklad tohoto stádia vývoje stojí Banpo (<u>doslova</u> „V půli stráně“), nejstarší odkrytá osada. Dnes slouží jako... (str.9 ř.30-31)
Nach mehreren vergeblichen Versuchen konnten diese Mächte Fuß auf chinesischem Boden fassen (str.39 2.sl. ř.1-4)	Po několika marných pokusech <u>jim v tom zabránit</u> se tyto mocnosti usadily na čínské půdě (str.21 ř.27-28)
Diese Knochen dienten vor allem der <u>Befragung der vergöttlichten Ahnen</u> . Auf die Knochen wurden die gestellten Fragen eingeritzt; sodann wurden <u>mit brennenden Dochten</u> oder glühenden Bronzespitzen <u>bestimmte Stellen</u> der Knochen erhitzt, bis sie Risse und Sprünge aufwiesen. (str.26 ř.35-47)	Tyto kosti sloužily především k <u>věštění</u> . Během něj <u>byly zbožštělým předkům pokládány otázky</u> , které se posléze ryly do kostí. <u>Do navrtaných děr</u> pak byly umístěny hořící knoty či rozžhavené bronzové špice, až se objevily pukliny. (str.11 ř.5-8)

Do některých vět výchozího textu bylo také z čistě formálních důvodů zapotřebí přidat sloveso:

Der Meister hieß Kung, zu Lebzeiten ein Gelehrter von einiger Bekanntheit, aber ohne großen Erfolg. (str.28 ř.16-19)	Místr se jmenoval Kong a za svého života to <u>byl</u> učenec jisté proslulosti, ale bez větších úspěchů. (str.12 ř.32-33)
Auflösung der alten Ordnung erschütterte die geistige Orientierung, eine Herausforderung für alle Denker (str.28 2.sl. ř.5-8)	Narušení starých pořádků otřásl duchovními hodnotami a <u>podnítilo</u> tak všechny myslitele k činnosti (str.13 ř.11-12)
Der berühmteste Chinese neben Konfuzius, Mao Zedong und Deng Xiaoping? (str.22 ř.6-8)	Kdo <u>je</u> nejznámější Číňan kromě Konfucia, Mao Zedonga a Deng Xiaopinga? (str.8 ř.9)
In der Sammelschrift «Mozi» sind seine und seiner Schüler Positionen erhalten: Abschaffung des Erblichkeitsprinzips, Bekämpfung jeglicher Art von Luxus und Verschwendung (str.30 ř.39-43)	Názory této školy jsou shrnuty v sebraném spisu <i>Mozi</i> , z něhož <u>vyplývá</u> , že mohistům <u>byly</u> trnem v oku zejména dědičný princip, jakýkoli luxus a plýtvání (str.14 ř.12-14).

Výjimečně jsem přistoupila také k vynechávce; jde o vynechání formální, vypouštím tedy slovo, které by bylo zbytečné, neboť zcela jasně vyplývá z kontextu:

Nur wenige Kilometer von Xian, der Hauptstadt der Provinz Shaanxi, <u>entfernt</u> (str.24 2.sl. ř.48 – str.25 ř.1-2)	Jen několik málo kilometrů od dnešního Xi'anu, hlavního města provincie Shaanxi (str.9 ř.29-30)
---	---

4.6.2 Oprava čínských reálií

Na některých místech textu se autor dopustil chyby nebo nepřesnosti, které jsem se rozhodla opravit, a to ne z nedostatku respektu vůči jeho osobě a znalostem, nýbrž z respektu vůči funkci textu, kterou sám autor zamýšlel. Touto funkcí je podat čtenáři sice zajímavé, ale na prvním místě pravdivé informace, a proto překládám:

«Die Kriegskünste der Streitenden Reiche» (Zhangguozhi) (str.27 2.sl. ř.32-33)	<i>Intriky válčících států (Zhanguo <u>Ce</u>)</i> (str.12 ř.19-20)
--	---

Fünf Scheffel Reis (Wudou <u>ni</u>) (str.34 ř.14)	Pět měřic rýže (Wudou <u>mi</u>) (str.17 ř.4)
Drei Urkönige, Yu, der erste König und Flutenbändiger, Yao, der Kulturheros, und Shun, der Zeiterneuerer (str.25 2.sl. ř.3-6)	Tři dávní králové Yao, vynálezce zemědělství, tvůrce kalendáře Shun a přemožitel povodní Yu (str.10 ř.11-12)
Besondere Bedeutung verleihen der Shang-Kultur jedoch Tierknochen sowie <u>Muscheln</u> und Schildkrötenpanzer, auf denen sich die erste entwickelte Schrift eingeritzt findet. (str.26 ř.28-32)	Obzvláštní význam však shangské kultuře propůjčují zvířecí kosti a želví krunýře s vyrytými znaky prvního pokročilejšího písma. (str.11 ř.3-4)
Seit der Zeit der Dynastie <u>Sung</u> und Nördliche Wei waren Norden und Süden politisch getrennt. (str.35 2.sl. ř.39-42)	V období dynastie <u>Liu Song</u> a Severní Wei došlo k politickému oddělení severu a jihu. (str.18 ř.31-32)
die Toba (Xianbi, <u>Hunnen</u>), ein kriegerisches Reitervolk (str.35 2.sl. ř.48 – str.36 ř.2)	výbojní kočovníci větve Toba (kmen Xianbi) (str.18 ř.34 – str.19 ř.1)

V prvních dvou případech se jedná zřejmě o překlep; ve třetím případě autor staví na první místo posloupnosti legendárních králů toho, který by měl správně stát až na konci, a navíc těmto králům připisuje poněkud diskutabilní epiteta. Ve čtvrtém případě mě zarazilo, že v souvislosti se shangskými rituály odborná literatura uvádí pouze kosti (hovězí lopatky) a želví krunýře, o mušlích i lasturách však mlčí. Pan doktor Maršálek z Ústavu Dálného východu, odborník na starou Čínu, mi rovněž řekl, že o použití mušlí za Shangů v životě neslyšel, a navrhl, nejedná-li se o špatný překlad z angličtiny, kde „shell“ znamená i želví krunýř. Proto jsem zmínku o mušlích vynechala. V pátém případě problém spočívá v tom, že dynastií Song (jak se správně musí psát „Sung“) bylo více, a ta, která pod tímto jménem proslula, není tou, o které je zde řeč; čtenář, který již o dynastii Song vládnoucí celé Číně slyšel, by tímto musel být zmaten, a proto tuto „druhotnou“ dynastii označuji termínem *Liu Song*, který se často užívá právě proto, aby se odlišila od „vlastní“ dynastie Song. V posledním případě autor zmiňuje kočovný kmen Toba, což je název větve nomádského kmene Xianbi, o němž se uvažuje jako o protomongolském etniku, ale nikoli jako o Hunech; proto rovněž tuto informaci odstraňuji.

Ne za účelem opravy, ale za účelem doplnění autora ještě za svůj překlad řadím Poznámky překladatele, které mají osvětlit to, co bylo v textu jen letmo zmíněno nebo nebylo vyloženo dostatečně jasně a mohlo by u zvědavého čtenáře vyvolat otázky. Přitom jsem nechtěla rušit

plynulost textu vnitřními vysvětlivkami či poznámkami pod čarou, umístění poznámek na konec má navíc tu výhodu, že si je přečte skutečně jen ten, kdo se o ně zajímá. Jedná se např. o vysvětlení slova *li*, které autor v textu na jednom místě používá, aniž by uvedl, že se jedná o čínskou míru odpovídající půl kilometru, nebo objasňují termíny „Velký kanál“ a „lodě pokladů“.

4.6.3 Problematika místa

Problematikou místa vzniku textu jsem se již zabývala v překladatelské analýze v kapitole 3.1.5 Pragmatika místa, kde jsem poukázala na to, že cituje-li se v českém textu Heinrich Heine, je lepší jej uvést slovy *německý básník Heinrich Heine prý řekl: (...)*, zatímco v textu německém zcela postačí jméno: *Heinrich Heine wird der Satz zugeschrieben: (...)*.

V překládané kapitole se však objevilo ještě několik obtížnějších problémů, souvisejících s výchozím, tedy německým kulturním prostředím; v textu originálu například stojí: *wie es Ernst Schwarz, Übersetzer der «Gespräche des Meisters Kung», formuliert* (str.28 2.sl. ř.27-30). Kdybych tuto větu přeložila doslova, mohl by se český čtenář domnívat, že Ernst Schwarz Konfuciovu *Hovory* přeložil do češtiny; to však není pravda, neboť Ernst Schwarz byl rakouským překladatelem a sinologem a překládal do své mateřštiny. Formulace „slovy Ernsta Schwarze, překladatele Konfuciových *Hovorů* do němčiny“ se mi však zdála příliš krkolomná, navíc by ani z ní nevysvítalo, zda se jednalo o překlad do mateřského, a nebo cizího jazyka. Snažila jsem se tedy najít jiné řešení: formulací *slovy Ernsta Schwarze, rakouského překladatele Konfuciových Hovorů (...)* (str.13 ř.16-17) snad dostatečně jasně zdůrazňuji, že překlad nebyl do češtiny, a navíc českému čtenáři, který překladatelovo jméno určitě nikdy neslyšel, dávám možnost vytvořit si o osobě Ernsta Schwarze jistý obrázek.

Jinde autor píše: *Heinrich Heine wird der Satz zugeschrieben: Wer Bücher verbrennt, verbrennt auch Menschen. Unsere Bürde als Deutsche mindert es wenig, daß dies auch für die Qin-Dynastie zutrifft...* (str.31 2.sl. ř.17-22) Zde se objevuje narážka na bolestivé místo německých dějin, k němuž v českých dějinách neexistuje paralela. Vzhledem k tomu, že tato narážka se v textu objevuje jako úplná výjimka a nemá pro text, jeho tematiku ani funkci žádný význam, dovoluji si tuto narážku vypustit: *Německý básník Heinrich Heine prý řekl: „Tam kde se pálí knihy, posléze se upalují lidé.“ To platí i pro dynastii Qin...* (str.15 ř.22-23)

Dále autor píše o bitvě, která se odehrála *beim slesischen Liegnitz* (str.38 ř.19); kdybych však napsala „slezské“, vypadalo by to, že se bitva odehrála v České Republice, jedná se ovšem

o město, které leží v Polsku. Mohla bych tedy napsat „polské“, ale tím by pojem ztratil konkrétnější územní informaci; rozhodla jsem se proto českému čtenáři Slezsko odcizit konkretizací: *v bitvě u dolnoslezské Lehnice*. (str.20 ř.14-15)

Poslední problém nastal na místě, kde autor líčí vítězné tažení Mongolských vojsk Evropou, načež následuje věta: *nur der Tod ihres damaligen Großkhans Ogodai hielt sie vom Einzug nach Deutschland ab* (str.38 ř.19-22); to však jen proto, že je to pro německého čtenáře nejrelevantnější. Kdybych napsala do českého textu „tažení do Německa“, mohlo by to vypadat, že Německo bylo hlavním mongolským cílem, avšak kdyby Mongolové byli pokračovali ve výbojích, takřka určitě by se ani v Německu nezastavili, a kromě toho by se možná vydali i na naše území, což je zase velmi relevantní pro českého čtenáře. Proto překládám: *jen smrt tehdejšího chána Ögedeje jim zabránila v dalším postupu na západ*. (str.20 ř.15-16)

4.6.4 Problematika času

Překladatelská analýza rovněž odhalila problematiku týkající se stáří textu, jejíž obecnými rysy se zabývám v kapitole 3.1.6 Pragmatika času. Nyní bych chtěla konkrétně rozebrat dva případy, které byly nejproblematictější.

Pochybnosti jsem měla zaprvé u věty, ve které autor předkládá svůj subjektivní názor, že rolnická povstání měla rozhodující vliv na vznik „dynastického cyklu“ a tím i rozhodující vliv na celé čínské dějiny: *Doch gibt es gewichtige Anhaltspunkte, in diesen Erhebungen ein zentrales Element der chinesischen Geschichte zu sehen, das sich bis in unser Jahrhundert auswirkt*. (str.32 2.sl. ř.11 – str.33 ř.4) Vyvstává zda otázka, zda autor považuje lid za hybnou sílu čínské historie až do počátku dvacátého století (průvodce vyšel roku 1989), kdy došlo ke svržení posledního císaře a následně ke komunistickému převratu; v takovém případě by byl adekvátní překlad „klíčový prvek čínských dějin, který se projevoval až do dvacátého století“. Druhou možností je, že autor považuje i nyní čínský lid za hybnou sílu, která jenom dříme, a takové tvrzení by tedy mělo platnost na konci dvacátého století stejně jako na začátku století jednadvacátého.

Vodítko poskytuje věta, která se v textu nachází o něco dále: *Der dynastische Zyklus blieb bis in unsere Zeit wirksam*. (str.34 ř.16-17) Pojem „unsere Zeit“ se bezpochyby vztahuje na konec dvacátého století, který je z hlediska politických převratů stejný jako začátek našeho století; smysl výpovědi je přitom v podstatě totožný s obsahem předchozí sporné věty, kterou tedy mohu přeložit *Přesto existují vážné důvody vidět v těchto vzpourách klíčový prvek čínských*

dějin, který se projevuje až do současnosti (str.16 ř.23-24), druhou větu překládám jako *Dynastický cyklus si zachoval svou platnost až do našich dob.* (str.17 ř.5)

Druhá nejistota se objevila u věty *Der Kaiser und unter ihm der Stand der Bürokratie – diese höchst eigene Struktur ließ bis in unser Jahrhundert nicht den Sprung zum Kapitalismus zu* (str.34 2.sl. ř.46 – str.35 ř.5), protože se jedná o otázku, kdy se do Číny dostal kapitalismus, potažmo o to, kdy se do Číny dostal kapitalismus v autorově pojetí. V našem století však o existenci kapitalismu v Číně již nemůže být pochyb, proto překládám: *Císař a pod ním úřednictvo – tato nanejvýše svébytná struktura až do dvacátého století nedovolila nástup kapitalismu.* (str.17 ř.33 – str.18 ř.1)

4.7 Nepřímý překlad

4.7.1 Překlad z čínštiny

U některých termínů bylo nutné postupovat tak, že jsem je nejdříve přeložila z němčiny do čínštiny, a poté z čínštiny do češtiny, protože se jednalo o ustálené termíny či názvy, jejichž překlad se v němčině a češtině může trochu odlišovat. Uvádím je bez označení stránky, protože jejich kontext nehraje žádnou roli:

čínský termín (uvádí-li jej autor)	německý termín	český termín
Banpo	«Am halben Hang gelegen»	„V půli stráně“
Zhanguo Ce	«Die Kriegskünste der Streitenden Reiche»	<i>Intriky válčících států</i>
Lunyu	«Gespräche des Meisters Kung»	<i>Hovory</i>
–	«Kleine Siegelschrift»	„malá pečeť“
Lülin	«Grünwald-Armee»	Zelené lesy
Chimei	«Rote Augenbrauen»	Rudá obočí
Huangjin	die «Gelben Turbane»	Žluté turbany
Wudoumi	«Fünf Scheffel Reis»	Pět měřic rýže
Hongjin	die «Roten Turbane»	Rudé turbany
–	das «Landausgleichssystem»	system „rovných polí“

Yantielun	«Abhandlungen über Salz und Eisen»	<i>Debaty o soli a železe</i>
–	«Seidenstraße»	„Hedvábná stezka“
–	Premier, Großkanzler und Großzensor	civilní guvernér, vojenský velitel a císařský inspektor
–	«Drei Verwaltungen und Sechs Ministerien»	„tři centrální úřady a šest ministerstev“
–	Menschlichkeit und Rechtschaffenheit	humanita a morálka
–	„Ewiges Ackerland“	„půda, která nepodléhala přerozdělování“

Někdy jsem přitom měla na výběr z více možností: hnutí, pro která používám označení „Rudé turbany“, se také nazývají „Červené šátky“, totéž u „Žlutých turbanů“, „Hedvábné stezce“ říkají sinologové „Hedvábná cesta“, argumentující tím, že to byla široká obchodní tepna a žádná stezka. Přesto jsem se rozhodla použít označení, která sice mají o něco dále k přesnému překladu z čínštiny, ale zato jsou více ustálená.

Od ustáleného překladu jsem se musela odchýlit u termínu „Tianxia“, který se běžně do češtiny převádí jako „Podnebesí“, v daném kontextu však autor chtěl zdůraznit, že se jedná o *«alles, was unter dem Himmel ist»* (str.39 ř.10-11), překládám proto jako „*vše pod nebesy*“ (str.21 ř.13).

Poněkud problematický byl překlad věty:

Die Frühlings- und Herbst-Periode heißt nach den gleichnamigen Annalen (Chunqiu) (str.27 2.sl. ř.26-29)	Období jar a podzimů se nazývá podle stejnojmenných <i>Letopisů (Chunqiu)</i> (str.12 ř.17-18)
---	--

„Chunqiu“ totiž doslova znamená „jara a podzimy“, jako složenina má však toto slovo význam „anály“, „letopisy“. Jako název díla je obvykle překládáno slovem „Letopisy“, proto ve svém překladu používám kurzívu, označuje-li období 771–481 př.n.l, mluví se většinou o „Období jar a podzimů“, ačkoli sinologové dávají přednost méně poetickému označení „Období Letopisů“. Aby čtenář nebyl zmaten, v čem spočívá ona „stejnojmennost“, uvádím krátké vysvětlení do Poznámek překladatele.

Český překladový úzus také aplikuji na tradiční čínské míry *mu* a *li*, které píše kurzívou, zatímco autor je nijak nezvýrazňuje – pouze na začátku používá velké písmeno, stejně jako by psal např. „Meter“.

4.7.2 Další nepřímý překlad

Metodu, že nepřekládám doslova originál, ale to, odkud originál čerpá, jsem využila kromě překladů z čínštiny ještě ve dvou dalších případech: poprvé u citátu Heinricha Heineho, podruhé u marxistického označení. V prvním případě bylo zapotřebí prohledat české databáze citátů, ve druhém zalistovat kapitolou o Karlu Marxovi v dějinách sociologie.

Heineho citát *Wer Bücher verbrennt, verbrennt auch Menschen* tak překládám jako *Tam kde se pálí knihy, posléze se upalují lidé*, termín «*asiatische Produktionsweise*» jako „*asijský výrobní způsob*“.

4.8 Transkripce

4.8.1 Transkripce čínštiny

Existují v základě dva způsoby, jak lze převést čínské znaky do latinky. Jedním z nich je použít tzv. *pinyin*, oficiální transkripci, která byla vytvořena čínskou vládou v roce 1958 a v roce 1982 byla Mezinárodní organizací pro normalizaci (ISO) uznána za mezinárodní standard. Druhou možností je použití národní transkripce, která je pro každou zemi jiná a více či méně přebírá daný zápis fonémů tak, aby byl místní čtenář pokud možno schopen přečíst čínská slova se správnou výslovností, jako by se jednalo o jeho mateřštinu. U nás pak mluvíme o *české transkripci*, kterou vytvořil významný český sinolog Oldřich Švarný v roce 1951 a která se u nás běžně používá v laické literatuře i v tisku.

Ve prospěch této transkripce se obvykle uvádí právě fakt, že českému čtenáři umožňuje čínská slova bez námahy správně vyslovit, potíž je ovšem v tom, že to není vždy tak docela pravda. Zaprvé čínština obsahuje hlásky, které se v češtině vůbec nevyskytují, a zapsat je pomocí naší abecedy pak nutně musí být zavádějící (např. znělá retroflexní frikativa, která se v pinyinu zapisuje jako *r*, vystupuje v českém přepisu jako znělá postalveolární frikativa *ž*). Zadruhé nastává situace, kdy čeština relativně vhodný ekvivalent má, ale transkripce ho nezohledňuje (např. pinyinová koncovka *-ian* se do češtiny přepisuje jako *-ien*, zatímco koncovka *-üan* zůstává i v české transkripci *-üan*, ačkoli se v ní uplatňuje stejná výslovnost prostřední samohlásky jako u předchozího případu). Dále se v české transkripci mísí dvě

souhlásky s rozlišnou artikulací (v pinyinu zapisované jako *ch* a *q*) do jediné (*čch*). Takto by bylo možné pokračovat v řadě drobných výtek, uveďme však jednu poměrně podstatnou, a to sice, že česká transkripce neuvádí tóny, v kterých se daná slabika realizuje, což může vést k úplné záměně významu.

Při volbě přepisu jsem měla na paměti hlavně to, že čtenář cestovního průvodce se s velkou pravděpodobností chystá do Číny, a bude tedy konfrontován (bude-li mít to štěstí, že bude vůbec konfrontován s latinkou) jedině s pinyinem. Je tedy v jeho vlastním zájmu, aby se ho co nejrychleji naučil, a navíc pak při snaze o výslovnost nebude podléhat klamnému dojmu, že „tam jsou samá známá písmenka“. V čínštině malý rozdíl ve výslovnosti takřka s železnou pravidelností zcela mění význam slova, a tudíž je osvojení si správné výslovnosti mimořádně důležité. Rozhodla jsem se proto používat pinyin, s tím předpokladem, že na začátku cestovního průvodce bude tabulka s návodem, jak jej vyslovovat. Ostatně stojí za zmínku, že v originálu je rovněž používán pinyin, ačkoli průvodce vyšel pouhých sedm let po jeho standardizaci, a existuje i řada německých transkripcí. Vyskytují se zde ovšem výjimečně nepřesnosti, které jsem si dovolila opravit (píši *Nüwa* místo *Nuwa*, *Xi'an* místo *Xian*, *Kong* místo *Kung*, *Song* místo *Sung*, *Qingliangang* místo *Qinglian'gang*, *Shi Huangdi* místo *Shihuangdi*, *Liulin* místo *Lulin*).

Rozhodnutím používat pinyin se ještě nevyřešila otázka, jak budu zapisovat ustálená čínská jména. Vyšla jsem z toho, že za „ustálené“ budu považovat pouze názvy, které mají v češtině dlouholetou historii a vysokou frekvenci výskytu, ze zeměpisných názvů tedy Peking (Beijing), Šanghaj (Shanghai), Kanton (Guangzhou) a Hongkong (Xianggang), z vlastních jmen osob sem spadá již dávno latinizovaný Konfucius (Kongzi) a Mencius (Mengzi). Ostatní jména, včetně Mao Zedonga (Mao Ce-tunga) jsem se přes hrozící nevoli českého čtenářstva rozhodla psát pinyinem v duchu citátu Oldřicha Krále¹:

Praktikováním dnes jediného legitimního zápisu čínských slov respektujeme čínskou kulturní identitu a současně stvrzujeme i kulturní identitu vlastní. Patří k české gramotnosti psát Shakespeare a nikoli Šejkspír, psán Don Quijot de la Mancha, nikoli Don Kichot de la Manča, Don Juan, nikoli Don Chuan. Považujeme to za samozřejmé minimum české literární vzdělanosti i za tu cenu, že ne všichni řeknou ta „cizí“ slova vždycky správně. Z principu musí totéž platit i pro ty „exotické“ jazyky, jež přešly na hláskové písmo, naši latinku. Setrvačné úlevy z gramotnosti jsou neomluvitelné.

---

¹ Král, Oldřich: *Čínská filosofie: Pohled z dějin*. 2005, s. 354.

Na jednom místě originálu používá autor dvojí transkripce: *Laozi* (*in alter Umschrift Laotse*) (str.29 ř.4-5). „Starým přepisem“ přitom nemá na mysli nic jiného než národní transkripci a pravděpodobně se snaží závorkou pomoci čtenářům, kteří už jednou o tomto filozofovi četli, aby se na něj rozvzpomněli. Pro tuto osobnost čínských dějin existuje i dobře zavedený český přepis, a to je *Lao-c'*, mohla bych tedy snadno nahradit závorku závorkou; to by však byla vcelku nesmyslná výjimka ze stanoveného pravidla, že se budu držet pinyinů, a proto tuto závorku ve svém překladu vypouštím a píše pouze *Laozi* (str.13 ř.25).

4.8.2 Transkripce ostatních jazyků

V textu se vyskytuje i několik jmen, pocházejících z jiných asijských jazyků, které píše podle zavedeného úzu: *Džürčeni*, *Čingischán*, *Ögedej*, *Kublaj*, *Mandžuové* atd. Tato jména by neměla smysl přepisovat pinyinem, neboť ten nezachycuje jejich reálné znění, nýbrž je upravuje tak, aby je Číňané mohli dobře vyslovit a zapsat pomocí znaků; Čingischán by byl například v pinyinů *Chengjisihan*, takže by český čtenář s nejvyšší pravděpodobností neměl tušení, o koho jde. V tomto případě je cennější, když si dá čtenář informace do souvislosti s tím, co už dříve slyšel, než aby byl na cestách schopen porozumět čínským výrazům pro tato jména. Mongolská (původní) výslovnost či způsob zápisu by byly relevantní pouze v případě průvodce po Mongolsku, a nikoli po Číně.

Autor rovněž krátce zmiňuje Egona Erwina Kische, jehož jméno jsem zapsala jako *Egon Ervín Kisch*; ačkoli si myslím, že by německá varianta také neurazila, tato se mi zdá zavedenější.

5. Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se snažila o funkční překlad kapitoly *Das alte China* z německého cestovního průvodce. K tomuto účelu jsem nejprve vypracovala překladatelskou analýzu, která objasnila autorský záměr, stylistickou charakteristiku textu, stupeň vázanosti textu na čas a prostředí svého vzniku a podobně. S těmito znalostmi jsem pak formulovala metodu překladu, s kterou jsem přistupovala k řešení všech konkrétních problematických míst překladu. Klíčovým momentem mojí strategie bylo zachování polarity textu – na významové rovině jsem se snažila zachovat kombinaci vysoké informativní hodnoty více i méně užitečných informací pro cestovatele s osobními autorskými úvahami, na stylistické rovině jsem chtěla dodržet skloubení stylu seriózního výkladu s odlehčeným vyprávěním.

Hlavní potíže překladu pramenily zaprvé z jazykových odlišností češtiny a němčiny, kdy jsem mnohdy musela dlouho hledat vhodné ekvivalenty různých idiomatických spojení či stylisticky zabarvených výrazů; v tomto ohledu vděčím za nejedno řešení vedoucí mé práce, Mgr. Monice Žárské.

Druhým úskalím byl převod čínských reálií, kdy jsem se musela rozhodnout mezi pinyinem a českou transkripcí, hledat ustálené české překlady pro čínské termíny a napravovat některé nepřesnosti originálu. Přitom jsem těžila zejména ze svých znalostí získaných během studia sinologie, musela jsem však i zkoumat odbornou literaturu a mnoha cenných rad se mi dostalo i od mého konzultanta, Mgr. Jakuba Maršálka, Ph.D.

Rozhodnutí napravovat věcné chyby originálu vyplynulo z charakteru a funkce textu; u umělecké prózy bych „šťourání v reáliích“ považovala za neadekvátní, u cestovního průvodce ovšem čtenář očekává spolehlivost informací, a proto se je mu snažím poskytnout podle svého nejlepšího vědomí a svědomí.

6. Seznam použité literatury

Primární literatura

- Bögeholz, Hartwig: *Anders reisen: China. Ein Reisebuch in den Alltag*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1989.

Sekundární literatura

- Čechová, Marie, Krčmová, Marie a Minářová, Eva: *Současná stylistika*. Praha: Lidové noviny, 2008.
- Fairbank, John King: *Dějiny Číny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1992 (přeložili Martin Hála, Jana Hollanová a Olga Lomová).
- Gromová, Edita: *Úvod do translatologie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2009.
- Hrdličková, Věna: *Nejkrásnější čínské příběhy*. Praha: Nakladatelství Portál, 2005.
- Král, Oldřich: *Čínská filosofie: Pohled z dějin*. Lásenice: Maxima, 2005.
- Leffman, David: *Čína: [turistický průvodce]*. Brno: Jota, 2012 (přeložili Radek Beneš, Zdeněk Hnilička a Pavlína Kosíková; aktualizoval Jan Sládek).
- Levý, Jiří: *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný, 1998.
- Machač, Pavel: *Výslovnost němčiny. Poznámky z teorie a cvičení*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008.
- Malina, Jaroslav: *První císař*. Brno: Universitas Masarykiana, 1994.
- Nord, Christiane: *Textanalyse und Übersetzen*. Heidelberg: Julius Groos Verlag, 1995.
- Pokora, Timoteus: *Čchin Š'chuang-ti*. Praha: Orbis, 1967.
- Popovič, Anton: *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975.
- Vilikovský, Ján: *Preklad ako tvorba*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984.

Slovníky a příručky

- <http://www.duden.de/suchen/dudenonline> [cit. 19.3.2013-30.4.2013]
- <http://www.redensarten-index.de/suche.php> [cit. 19.3.2013-30.4.2013]
- <http://synonyme.woxikon.de> [cit. 19.3.2013-30.4.2013]
- <http://slovník.cz> [cit. 19.3.2013-30.4.2013]

- <http://www.slovník-synonym.cz> [cit. 19.3.2013-30.4.2013]
- <http://prirucka.ujc.cas.cz> [cit. 19.3.2013-30.4.2013]

Další internetové zdroje

- <http://czech.cri.cn/chinaabc> [cit. 19.3.2013-30.4.2013]
- <http://www.boegeholz.de> [cit. 21.3.2013]
- <http://www.rowohlt.de/> [cit. 21.3.2013]
- [http://de.wikipedia.org/wiki/Ernst_Schwarz_\(Sinologe\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Ernst_Schwarz_(Sinologe)) [cit. 1.4.2013]
- <http://azcitaty.cz/heinrich-heine/16865/> [cit. 3.4.2013]
- <http://www.dejinsociologie.cz/karel-marx/> [cit. 10.4.2013]
- <http://www.vysokeskoly.cz/maturitniotazky/ekonomika/zakladni-pojmy> [cit. 15.4.2013]
- <http://vvp.avu.cz/sesit/autor> [cit. 28.4.2013]
- <http://upol.ff.cuni.cz/nalezitosti-pisemnych-praci/> [cit. 30.4.2013]

Inspirativní bakalářské práce

- Bártová, Hana: *Selma Brandl: Die Moderne Reitschule, Der richtige Weg zur Harmonie im Sattel (kap. Dressur) – komentovaný překlad*. Bakalářská práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2011.
- Nováková, Radka: *Komentovaný překlad: Literatur: Die Zukunft des Lesens, Wie das Wissen in den Kopf kommt (GEO)*. Bakalářská práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2012.